

WOJEWÓDZKI
URZĄD PRACY
W POZNANIU

Osoby z niepełnosprawnościami na wielkopolskim rynku pracy

Piła, październik 2024 r.

Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu
ul. Szyperska 14, 61-754 Poznań
tel. 61 846 38 19
e-mail: wup@wup.poznan.pl
wuppoznan.praca.gov.pl

WIELKOPOLSKA

JEDNOSTKA ORGANIZACYJNA
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Osoby z niepełnosprawnościami stanowią jedną z grup znajdujących się w niekorzystnym położeniu na rynku pracy, a analiza ich sytuacji jest skomplikowana z powodu różnic w definicjach i podejściach badawczych.

W Polsce nie ma jednego źródła danych informujących o liczbie i sytuacji osób z niepełnosprawnościami. Dane na temat tej grupy zbierane są przez różne instytucje na podstawie niejednorodnych metodologii, które również zmieniają się w czasie. Główny Urząd Statystyczny gromadzi dane dotyczące osób niepełnosprawnych w Polsce w narodowych spisach powszechnych oraz w Badaniu Ekonomicznej Aktywności Ludności. Ponadto dysponuje danymi z zakładów pracy i różnorodnych instytucji, w tym danymi o bezrobociu uzyskanymi z rejestrów powiatowych urzędów pracy.

Spisy powszechne są przeprowadzane w Polsce cyklicznie w odstępach ok. dziesięcioletnich i dostarczają obszernych informacji dotyczących ludności Polski, w tym osób z niepełnosprawnościami. Ostatni Narodowy Spis Powszechny (NSP) miał miejsce w 2021 roku i stanowi źródło najbardziej aktualnych danych statystycznych na temat liczebności i struktury osób z niepełnosprawnościami.

Za osobę z niepełnosprawnością uważa się w nim osobę, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony lub osobę, która takiego orzeczenia nie posiada, lecz jej sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia wykonywanie codziennych czynności, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych. Informacje gromadzone zatem na podstawie wskazań o posiadaniu aktualnego prawnego orzeczenia o niepełnosprawności, a także subiektywnej oceny respondenta dotyczącej występującego ograniczenia sprawności, które trwało lub przewidywano, że będzie trwało 6 miesięcy lub dłużej. W związku z tym w badaniu wyodrębniono dwie kategorie osób z niepełnosprawnościami:

- osoby niepełnosprawne prawnie, czyli posiadające odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony (dla osób w wieku 16 lat i więcej było to posiadanie aktualnego orzeczenia wydanego przez odpowiedni organ orzekający, ustalającego niezdolność do pracy, stopień niepełnosprawności, celowość przekwalifikowania lub inwalidztwo, natomiast dla osób poniżej 16 roku życia posiadanie aktualnego orzeczenia o niepełnosprawności wydanego przez organ orzekający);
- osoby niepełnosprawne wyłącznie biologicznie, czyli nieposiadające orzeczenia, lecz odczuwające całkowicie, poważnie lub umiarkowanie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych dla ich wieku.

Zgodnie z tą definicją w województwie wielkopolskim w 2021 r. zamieszkiwało 501 159 osób z niepełnosprawnościami, co stanowiło 14,3% ogółu ludności województwa wielkopolskiego. Wskaźnik ten nie różni się od wskaźnika dla całego kraju. Liczebność kategorii w okresie 10 lat od NSP 2011 zwiększyła się o 72 389 osób, tj. o 16,9%, zaś jej udział w ogóle ludności Wielkopolski wzrósł o 1,9 punktu procentowego (z 12,4% w NSP 2011).

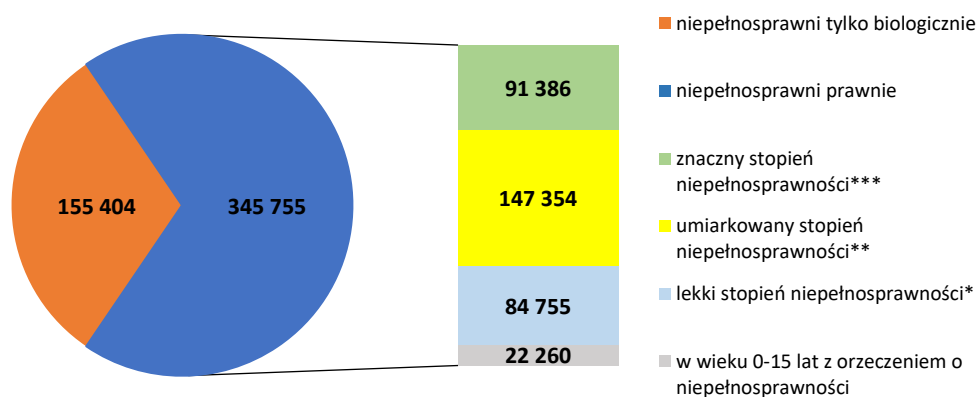
Podobnie jak w kraju, w województwie wielkopolskim przeciętnie na 1 000 mieszkańców w 2021 r. przypadały 143 osoby, które w spisie określiły się jako niepełnosprawne, a wskaźnik ten był wyższy w miastach niż na wsi (153 osoby wobec 131) i wyższy wśród kobiet niż wśród mężczyzn (151 osób wobec 134). Proporcje zmieniły się na niekorzyść w porównaniu z 2011 r., kiedy przeciętnie na 1 000 mieszkańców Wielkopolski przypadały 124 osoby deklarujące występowanie niepełnosprawności. Zjawisko niepełnosprawności zarówno w kraju, jak i w Wielkopolsce nasila się, w dużym stopniu odzwierciedlając potencjał zdrowotny społeczeństwa. Wymaga stałego

monitorowania jego skali oraz podejmowania przemyślanych działań w kierunku obecności osób doświadczających niepełnosprawności w życiu społeczno-zawodowym regionu.

Największe natężenie zjawiska niepełnosprawności występowało w Koninie (191 osób niepełnosprawnych na 1 000 mieszkańców), powiecie wolsztyńskim (190 osób), Kaliszu (185 osób) i Lesznie (182 osoby), natomiast najmniejsze w powiecie poznańskim (94 osoby).

W zbiorowości osób z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce dominująca większość, tj. 69,0%, posiadała prawne orzeczenie wydane przez upoważniony do tego organ (w kraju 63,7%). W spisie z 2011 r. liczebność tej kategorii stanowiła 72,0% ogółu osób z niepełnosprawnościami. Procentowy wzrost udziału odnotowano w przypadku grupy osób niepełnosprawnych tylko biologicznie, czyli osób odczuwających ograniczenia sprawności, a nieposiadających prawnego potwierdzenia tego stanu. W 2021 r. grupa ta stanowiła 31,0% wszystkich niepełnosprawnych mieszkańców Wielkopolski wobec 28,0% w 2011 r.

Liczba osób z niepełnosprawnościami w województwie wielkopolskim wg NSP 2021

*orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności lub o częściowej niezdolności do pracy lub o celowości przekwalifikowania zawodowego lub o III grupie inwalidztwa lub o stałej albo długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym bez uprawnień do zasiłku pielęgnacyjnego

**orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności lub o całkowitej niezdolności do pracy lub o II grupie inwalidztwa

***orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności lub o całkowitej niezdolności do pracy i samodzielnej egzystencji lub o niezdolności do samodzielnej egzystencji lub o I grupie inwalidztwa lub o stałej albo długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym z uprawnieniami do zasiłku pielęgnacyjnego

Wśród osób z niepełnosprawnościami w województwie wielkopolskim przeważały kobiety, które stanowiły 54,4% ogółu. Ich udział w strukturze wzrósł o 0,9 punktu procentowego w stosunku do 2011 r. i był porównywalny do wskaźnika dla Polski (54,9%). Należy zaznaczyć, że udział kobiet w populacji osób niepełnosprawnych był wyższy niż reprezentacja tej kategorii w ogólnej liczbie ludności województwa, gdzie stanowiła 51,4%. W zbiorowości osób z niepełnosprawnościami wyłącznie biologicznie odsetek kobiet jest jeszcze wyższy i wynosi 59,1% (w kraju 60,2%).

Warto podkreślić, że problemy kobiet z niepełnosprawnościami w szerokim zakresie są tożsame z problemami kobiet w ogóle. Wiążą się ze stereotypami, tradycyjnym podziałem ról społecznych i zawodowych pomiędzy płciami, a także presją otoczenia. W odniesieniu do sytuacji kobiet z niepełnosprawnościami często używa się sformułowania „podwójne wykluczenie”. Oznacza

to, że sytuacja społeczna i zawodowa kobiet jest mniej korzystna na skutek nakładania się problemów z tych dwóch obszarów, co skutkuje trudnościami, jakie napotykają na rynku pracy.

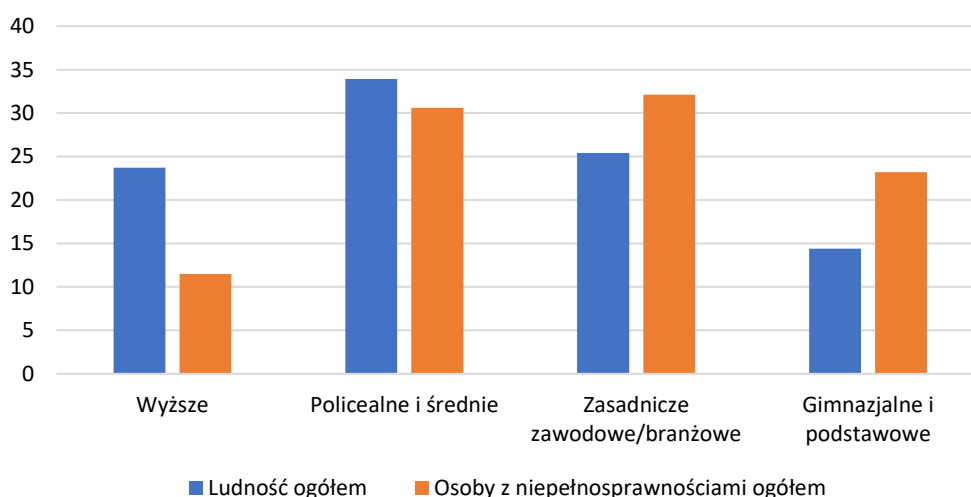
Ważną zmienną z punktu widzenia rynku pracy jest struktura wykształcenia osób z niepełnosprawnościami¹. To właśnie wykształcenie w dużym stopniu determinuje ich status społeczno-ekonomiczny, a obok stopnia niepełnosprawności jest to czynnik najsilniej wpływający na ich szanse zatrudnienia. Stosunkowo niski poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnościami znacznie ogranicza możliwości ich aktywizacji zawodowej.

Dane statystyczne wskazują, że ponad połowa opisywanej grupy posiadała wykształcenie zasadnicze zawodowe/branżowe i niższe lub nie posiadała wykształcenia szkolnego (57,1%). Wykształceniem średnim legitymowało się 30,6% spośród ogółu osób z niepełnosprawnościami w wieku 15 lat i więcej, a wykształcenie wyższe posiadała co dziesiąta osoba (11,5%).

Osoby z niepełnosprawnościami częściej legitymują się wykształceniem gimnazjalnym/podstawowym i zasadniczym zawodowym/branżowym, a niewiele z nich zdobywa wykształcenie wyższe. Na niski poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnościami składa się szereg czynników indywidualnych i systemowych, a trendy edukacyjne nie niwelują różnic w poziomach wykształcenia. Wśród młodzieży z niepełnosprawnościami mniejsza jest często świadomość potrzeby kształcenia czy zdobywania dodatkowych umiejętności. Ponadto wiele szkół i instytucji edukacyjnych nadal nie jest przystosowana do potrzeb osób z dysfunkcjami, co ogranicza dostępność odpowiedniej edukacji dla tej kategorii społeczeństwa. Poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnościami na tle struktury dla całej populacji województwa jest mniej korzystny, co czyni trudniejszą aktywizację zawodową tej grupy osób.

Struktura osób z niepełnosprawnościami wg poziomu wykształcenia w odniesieniu do ogółu ludności Wielkopolski w 2021 r.

Zauważa się znaczące różnice w poziomie wykształcenia osób z niepełnosprawnościami w zależności od płci. Wykształcenie co najmniej średnie posiadało 45,3% kobiet wobec 38,1% mężczyzn. Większy był z kolei udział mężczyzn posiadających wykształcenie zasadnicze

¹ W NSP 2021 strukturę ustalono na podstawie poziomu wykształcenia osób w wieku 15 lat i więcej, czyli grupy liczącej 478 356 osób. W strukturze 0,8% populacji stanowią osoby, dla których nie ustalono poziomu wykształcenia.

zawodowe/branżowe – 41,6% wobec 24,5% wśród kobiet. Wykształceniem gimnazjalnym i niższym legitymowało się z kolei 29,3% kobiet i 19,6% mężczyzn z niepełnosprawnościami.

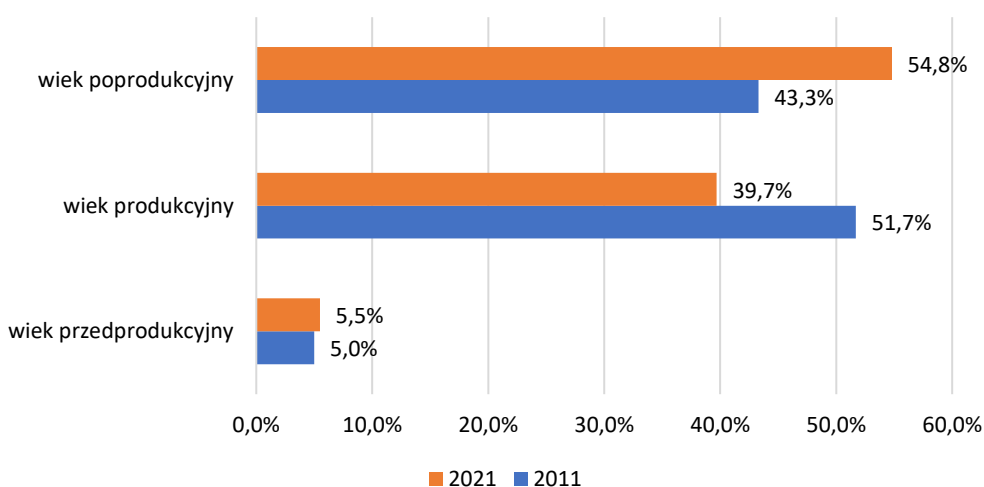
Ważną informację z punktu widzenia instytucji rynku pracy stanowią również dane dotyczące osób z niepełnosprawnościami według ekonomicznych grup wiekowych.

Osoby w wieku przedprodukcyjnym z niepełnosprawnościami stanowiły 4,0% ogółu osób należących do tej kategorii wiekowej w województwie (w kraju 4,3%). Odsetek ten wzrósł od 2011 r. o 0,9 punktu procentowego. Zauważalne jest zatem nasilenie niepełnosprawności wśród osób młodych, co ma znaczenie w kontekście polityki edukacyjnej i przygotowania tej grupy do funkcjonowania na rynku pracy. Udział osób z niepełnosprawnościami w wieku produkcyjnym wśród ogółu ludności wynosił 9,5% (w 2011 r. 9,9%) i był on znacznie wyższy dla osób w wieku niemobilnym (45-59 lat dla kobiet i 45-64 dla mężczyzn) wynosząc 16,9% (w 2011 r. 19,5%). Dla osób w wieku mobilnym, tj. od 18 do 44 roku życia, wskaźnik ten jest zdecydowanie niższy - 5,3%, ale obserwuje się jego wzrost o 0,9 punktu procentowego w okresie międzypisowym. Najczęstsze występowanie zjawiska niepełnosprawności zanotowano wśród osób w wieku poprodukcyjnym. Odsetek osób z niepełnosprawnościami w populacji województwa wyniósł 37,7% (w kraju 36,6%). Niewątpliwie zdecydowanie częstsze występowanie niepełnosprawności w starszych grupach wiekowych jest pochodną zależności między wiekiem osoby a występowaniem ograniczenia jej sprawności.

Zgodnie z badaniem grupa osób z niepełnosprawnościami w wieku poprodukcyjnym w 2021 r. liczyła 274 670 osób, czyli należała do niej więcej niż co druga osoba z niepełnosprawnościami w województwie (54,8%). Dla mężczyzn wskaźnik ten wynosił 42,4%; a dla kobiet 65,2%. Znaczące różnice wysokości wskaźnika dla płci odzwierciedlają tendencję wzrostu współczynnika feminizacji społeczeństwa wraz z wiekiem. Warto zauważyć, że w 2011 r. najwięcej osób z niepełnosprawnościami było w wieku produkcyjnym, stanowiąc 51,7% (64,5% wśród mężczyzn i 40,6% wśród kobiet). Udział osób w wieku poprodukcyjnym jest znacznie wyższy wśród niepełnosprawnych biologicznie niż niepełnosprawnych prawnie.

Struktura osób z niepełnosprawnościami w województwie wielkopolskim wg ekonomicznych grup wieku w 2011 r. i 2021 r.

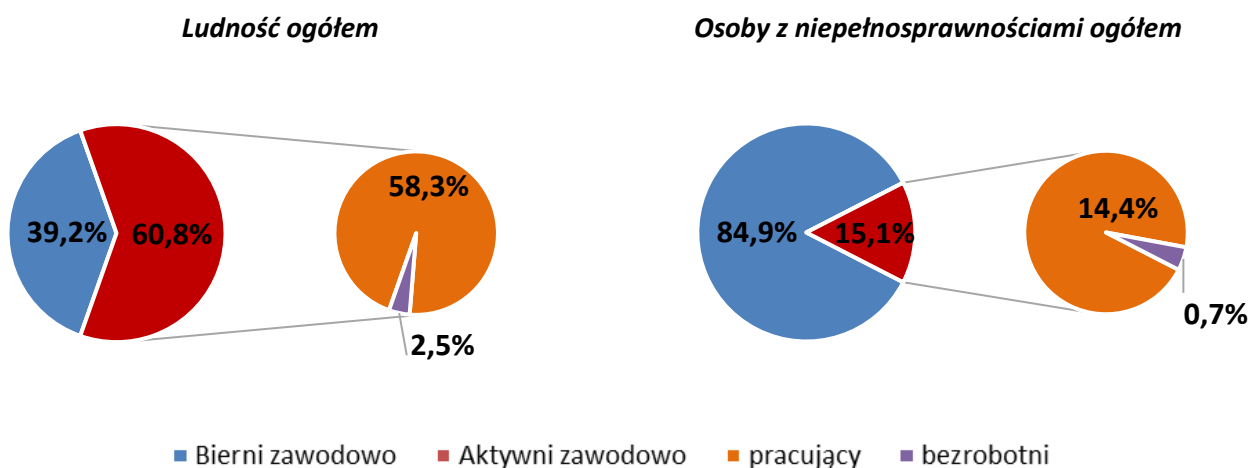

Zmiany powyższych wskaźników wynikają ze zmian demograficznych zachodzących w Polsce, w tym w województwie wielkopolskim. Dotyczą starzejącego się społeczeństwa, przechodzenia z wieku produkcyjnego w wiek poprodukcyjny osób z wyżu demograficznego przy jednoczesnym wydłużaniu się czasu trwania życia.

Sytuację osób z niepełnosprawnościami w kontekście ich aktywności ekonomicznej obrazują dane pochodzące z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), które śledzą ich status zawodowy.

Niestety analiza ww. danych nie napawa optymizmem. W Wielkopolsce, na koniec 2023 r. osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-89 lat było 285 tys., w tym zaledwie ok. 15%, czyli 43 tys., stanowiły osoby aktywne zawodowo. Wśród nich 41 tys. to osoby pracujące, a 2 tys. to osoby bezrobotne. Zestawienie ww. wartości do wskaźników opisujących aktywność ogółu Wielkopolan obrazuje niekorzystną sytuację grupy objętej badaniem. Zdecydowana bowiem większość osób z niepełnosprawnościami zalicza się do kategorii biernych zawodowo, co oznacza, że na dzień badania nie mieli oni pracy, ani jej nie poszukiwali. Dotyczy to ośmiu z dziesięciu przedstawicieli tej grupy, podczas gdy bierność ogólnej liczby mieszkańców Wielkopolski dotyczy czterech z dziesięciu osób.

**Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 16-89 lat
w województwie wielkopolskim na koniec 2023 roku**

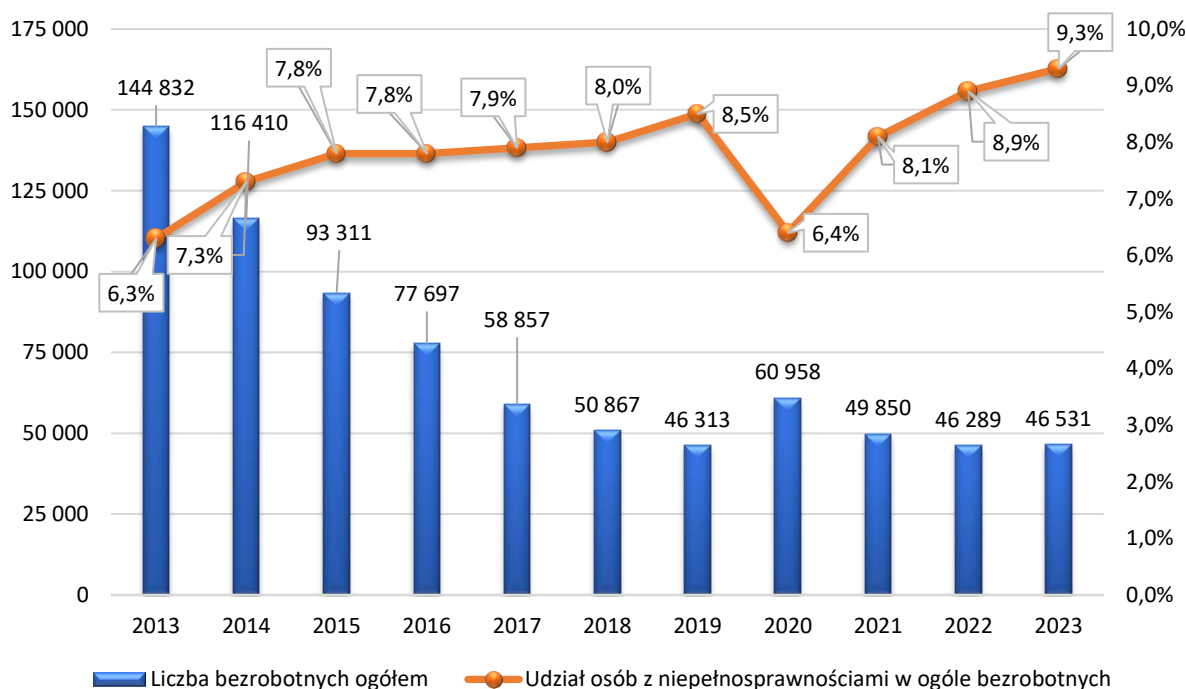
Zestawienie danych liczbowych dla Wielkopolski dotyczących osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami wg BAEL (2 tys. osób) wskazuje na znaczną rozbieżność (niemal dwukrotną) w odniesieniu do liczby osób z niepełnosprawnościami zarejestrowanych w urzędach pracy. W BAEL przyjmuje się bowiem, że do bezrobotnych nie zalicza się osób nieaktywnych, które nie są w rzeczywistości zainteresowane podjęciem pracy, a zarejestrowane są w urzędach pracy wyłącznie w celu uzyskania różnego rodzaju przywilejów i świadczeń. Osoby takie zasilają więc populację biernych zawodowo.

Uwzględnione w definicji założenia różnią się więc od stosowanych przez urzędy pracy przy pomiarze bezrobocia rejestrowanego, zatem statystyki bezrobocia rejestrowanego są zdecydowanie wyższe od statystyk uzyskiwanych w badaniu BAEL.

Obserwujemy to na podstawie liczby osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami zarejestrowanych w urzędach pracy województwa wielkopolskiego, która na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat ulegała widocznym zmianom, przyjmując wartość 4 350 osób na koniec 2023 roku. Liczebność tej grupy od 2013 r. (9 067 osób) do 2018 r. spadła o ponad połowę i według stanu na koniec

roku 2018 wynosiła 4 072 osoby. Następnie na przestrzeni kolejnych pięciu lat ulegała niewielkim zmianom - nieznacznie malała lub rosła. Rok 2023 był pierwszym, w którym zanotowano jej zauważalną zmianę (wzrost o 215 osób w stosunku do roku poprzedniego). Zmiana ta była wynikiem większych napływów niż odpływów tej populacji do rejestrów osób bezrobotnych. W tym czasie ogólna liczba osób bezrobotnych w rejestrach cały czas spadała i dopiero w 2023 roku zanotowano jej niewielki wzrost. W efekcie, mimo spadku liczby osób opisujących badaną grupę, obserwuje się obecnie trend wzrostowy udziału osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w ogólnej wartości wielkopolskiego bezrobocia rejestrowanego.

Udział osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie bezrobotnych w Wielkopolsce w latach 2013-2023 (stan na koniec roku)

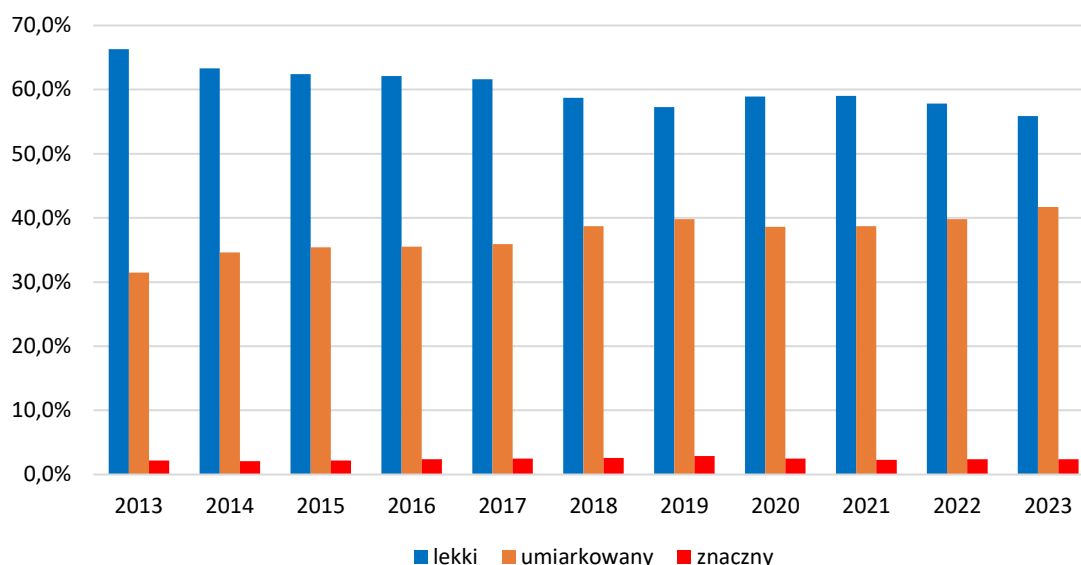

Udział poszczególnych stopni niepełnosprawności w grupie osób z niepełnosprawnościami na przestrzeni lat zmieniał się przez zwiększanie się udziału osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności przy równoczesnym zmniejszaniu się udziału osób z lekkim stopniem niepełnosprawności, co może świadczyć o tym, że te ostatnie szybciej znajdowały zatrudnienie.

Wg stanu na koniec 2023 r. w rejestrach urzędów pracy Wielkopolski znajdowały się: 2 432 osoby z lekkim, 1 815 osób z umiarkowanym oraz 103 osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności. Zatem co druga osoba posiadała lekki stopień niepełnosprawności.

**Liczba osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce
wg stopnia niepełnosprawności w latach 2013-2023 (stan na koniec roku)**

W wielkopolskich rejestrach osób bezrobotnych od lat notuje się niewielkie różnice liczbowe pomiędzy liczbą kobiet i mężczyzn z niepełnosprawnościami i zwykle liczba mężczyzn przewyższa liczbę kobiet (wg stanu na koniec 2023 r. udział kobiet wynosił 49,4%), podczas gdy w rejestrach osób bezrobotnych Wielkopolski cały czas dominują kobiety (w 2023 r. - 58% ogółu).

Podobna prawidłowość charakteryzuje bezrobocie rejestrowane dla kraju i pokazuje jeszcze większą przewagę bezrobotnych mężczyzn z niepełnosprawnościami w analizowanej populacji (55,5% w latach 2022 i 2023) przy utrzymującej się przewadze bezrobotnych kobiet w ogólnej liczbie osób bezrobotnych.

W 2023 roku w urzędach pracy Wielkopolski zarejestrowało się więcej kobiet z niepełnosprawnościami niż mężczyzn z tej grupy, ale więcej kobiet niż mężczyzn podjęło pracę, co świadczy o tym, że na wielkopolskim rynku pracy zapotrzebowanie na pracę świadczoną przez kobiety z niepełnosprawnościami było większe.

Struktura osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami wg wieku na przestrzeni ostatnich lat ulegała niewielkim zmianom. Od lat grupa ta była w większości reprezentowana przez osoby starsze.

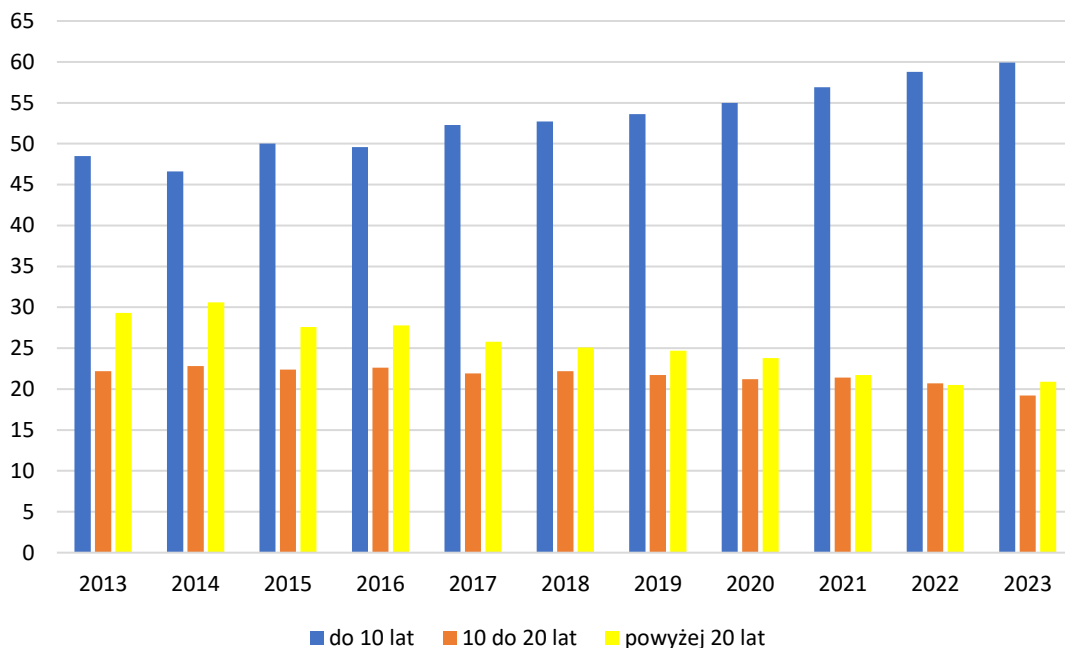

Na koniec 2023 r., prawie co druga osoba bezrobotna z niepełnosprawnością miała 50 lub więcej lat (45,3%), a zatem należała do grupy osób w wieku 50 plus, określanych w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy jako osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Od 2022 r. obserwuje się „śladowe” odmładzanie rejestrów – wzrost udziału osób w wieku od 18 do 44 lat kosztem spadku udziału osób starszych.

Na przestrzeni analizowanej dekady widoczne było stopniowe zwiększanie się udziału w rejestrach osób z niepełnosprawnościami bez stażu lub ze stażem pracowniczym do 10 lat. W 2023 r. najliczniejsza grupa osób z niepełnosprawnościami posiadała właśnie takie doświadczenie zawodowe (59,9%), co w szczególności w kontekście wieku grupy objętej badaniem - wskazuje na trudności jej przedstawicieli ze zdobyciem i utrzymaniem pracy.

Liczba osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce wg stażu pracy w latach 2013-2023 (stan na koniec roku)

W okresie 2013 - 2023 r. blisko 2/3 badanej populacji osób z niepełnosprawnościami zarejestrowanych w urzędach pracy Wielkopolski posiadało wykształcenie nie wyższe niż zawodowe (w 2023 r. 64%), a zatem legitymowała się ona niższym wykształceniem niż ogólna liczba osób bezrobotnych Wielkopolski (w 2023 r. 53%).

W grupie osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w latach 2013-2023 przynajmniej co druga osoba była długotrwale bezrobotna. Udział długotrwale bezrobotnych z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie osób bezrobotnych w tej grupie stopniowo malał, ale w ostatniej dekadzie nie był mniejszy niż 50%.

Zatem bezrobotni z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce to w większości osoby w wieku 50 plus, długotrwale bezrobotne, z wykształceniem nie wyższym niż zawodowe.

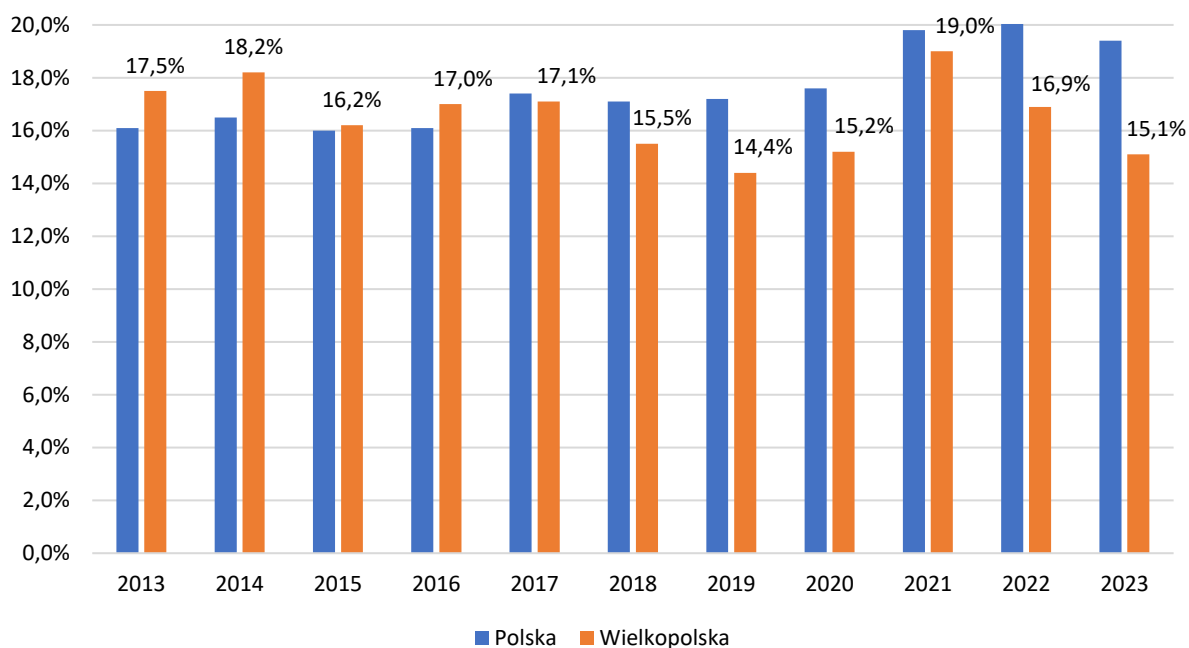
Niestety powyższe sprawia, że wejście na rynek pracy jest dla osób z niepełnosprawnościami z roku na rok coraz trudniejsze. Rośnie populacja osób z niepełnosprawnościami, a równocześnie dla członków tej grupy notuje się coraz mniej korzystne wartości wskaźnika aktywności zawodowej i wskaźnika zatrudnienia.

Współczynnik aktywności zawodowej jako procentowy udział aktywnych zawodowo osób z niepełnosprawnościami (pracujących i bezrobotnych) w ogólnej liczbie ludności z niepełnosprawnościami w wieku pow. 15 lat na przestrzeni ostatnich 10 lat zmalał o 2,4 p. p. i na

koniec 2023 r. osiągnął wartość 15,1%. Dla kraju współczynnik ten wyniósł 19,4%. Tymczasem współczynnik aktywności dla ogółu Wielkopolan na koniec 2023 roku przyjmował wartość 60,8%.

Na przestrzeni ostatnich lat zauważyć można, że Wielkopolska odnotowała pewne fluktuacje w aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami, w szczególności między 2018 a 2021 rokiem, gdzie współczynnik aktywności najniższą wartość osiągnął w 2019 roku (14,4%), a najwyższą w 2021 roku (19,0%).

Współczynnik aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-89 lat wg BAEL w latach 2013-2023

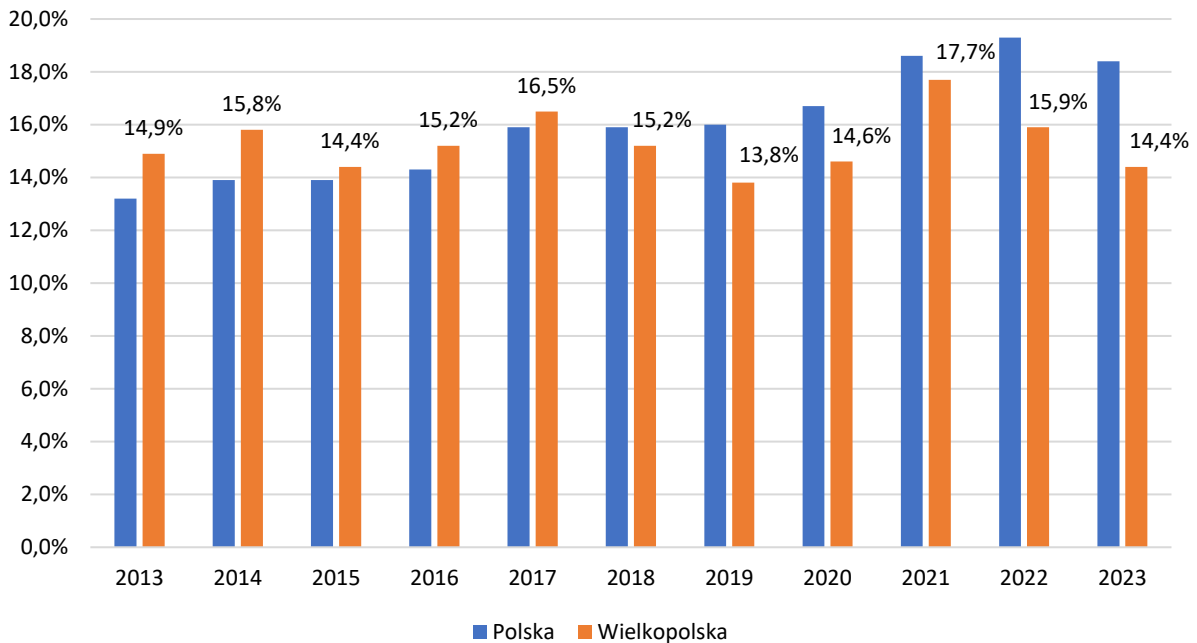
Spadek współczynnika aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami po 2021 roku w Wielkopolsce może wskazywać, że Wielkopolska, jak wiele innych regionów w Polsce, boryka się ze starzeniem społeczeństwa oraz rosnącą liczbą osób w wieku emerytalnym. W grupie tej aktywność zawodowa jest zdecydowanie niższa, co wpływa na ogólne wskaźniki dla całego regionu.

Osoby z niepełnosprawnościami często zmagają się z ograniczeniami zdrowotnymi, które mogą utrudniać lub uniemożliwiać aktywność zawodową. W szczególności, osoby o cięższych niepełnosprawnościach mogą mieć ograniczone możliwości znalezienia pracy, co wpływa na ich niską aktywność. Aby poprawić tę sytuację, konieczne jest kompleksowe podejście, które obejmuje działania na wielu poziomach, takich jak: lepsza edukacja, programy aktywizacyjne, zmniejszenie barier architektonicznych, a także kampanie informacyjne skierowane do pracodawców, promujące korzyści płynące z zatrudniania osób z niepełnosprawnościami.

W celu zbadania efektu działań programów aktywizacyjnych badany jest wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami. Jest on bardzo istotny, gdyż pomaga ocenić poziom integracji osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy i jest ważnym elementem polityki społecznej, zwłaszcza w kontekście likwidacji barier utrudniających zatrudnianie osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

**Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami
w wieku 16-89 lat wg BAEL w latach 2013-2023**

Analizowane dane wskazują na niskie wartości wskaźnika zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w latach 2013-2023 zarówno dla Polski, jak i Wielkopolski. Zatrudnienie w Polsce rosło bardziej systematycznie aż do 2022 r. kiedy to odnotowano wzrost do poziomu 19,3%, ale w 2023 roku nastąpił lekki spadek do 18,4%. Natomiast w Wielkopolsce wskaźnik zatrudnienia zmieniał się z większą dynamiką, z wysokimi wartościami w 2017 r. (16,5%) i 2021 r. (17,7%), ale z zauważalnym spadkiem w 2023 roku do poziomu 14,4% (spadek o 1,5 p.p. w stosunku do roku poprzedniego i o 0,5 p. p. na przestrzeni ostatniej dekady). Dla ogółu ludności Wielkopolski wskaźnik ten jest aż czterokrotnie wyższy i wynosi 58,3% (stan na koniec 2023 r.).

Zauważyć można, że do końca roku 2017 Wielkopolska osiągała wyższe wskaźniki zarówno zatrudnienia, jak i aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami na tle kraju. Niestety trend ten został odwrócony po roku 2017 na niekorzyść naszego województwa. Dla Polski wskaźniki nadal rosną, a Wielkopolska zaczęła notować ich spadek.

Wskazane dane mogą sugerować, że aktywizacja osób z niepełnosprawnościami nie zawsze jest efektywna. Działania aktywizacyjne mogą być ukierunkowane na osoby pełnosprawne, co prowadzi do mniejszego zaangażowania w działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Często działania te są postrzegane jako trudniejsze do zrealizowania, a ich efekty mogą być mniej widoczne. Ponadto programy aktywizacyjne skierowane do osób z niepełnosprawnościami mogą nie odpowiadać ich specyficznym potrzebom. Często osoby te mają bowiem ograniczony dostęp do instrumentów, które mogłyby zwiększyć ich szanse na rynku pracy.

Niskie wartości obu wskaźników oznaczają, że zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami od lat utrzymuje się na niskim poziomie i może wynikać z połączenia różnych czynników zdrowotnych, ekonomicznych, edukacyjnych, społecznych i infrastrukturalnych. Analiza aktywności tej grupy wskazuje, że blisko 85% osób z niepełnosprawnościami nie ma, ani nie szuka pracy. Głównym powodem niepodejmowania zatrudnienia są z pewnością ograniczenia związane ze stanem zdrowia i niepełnosprawnością oraz niskie ich wykształcenie i kompetencje, co zwykle wiąże się z niską samooceną takich osób. Ponadto w wielu przypadkach osoby z niepełnosprawnością nie szukają pracy, bo często oferowana praca nie jest dobrze płatna, co w połączeniu z wyższymi kosztami leczenia,

rehabilitacji, transportu nie jest opłacalne. Zdarza się, że osoby te obawiają się zmniejszenia lub utraty świadczeń socjalnych i w związku z tym pozostają na utrzymaniu rodziny.

Osoby z niepełnosprawnościami z województwa wielkopolskiego znajdują zatrudnienie zarówno na otwartym, jak i chronionym rynku pracy. Otwarty rynek pracy stanowią zwykle zakłady pracy, w których zatrudnia się osoby z niepełnosprawnościami łącznie z osobami pełnosprawnymi, natomiast rynek chroniony to taki, gdzie zatrudnia się osoby z niepełnosprawnościami w zakładach pracy dostosowanych wyłącznie do pracy osób z niepełnosprawnościami.

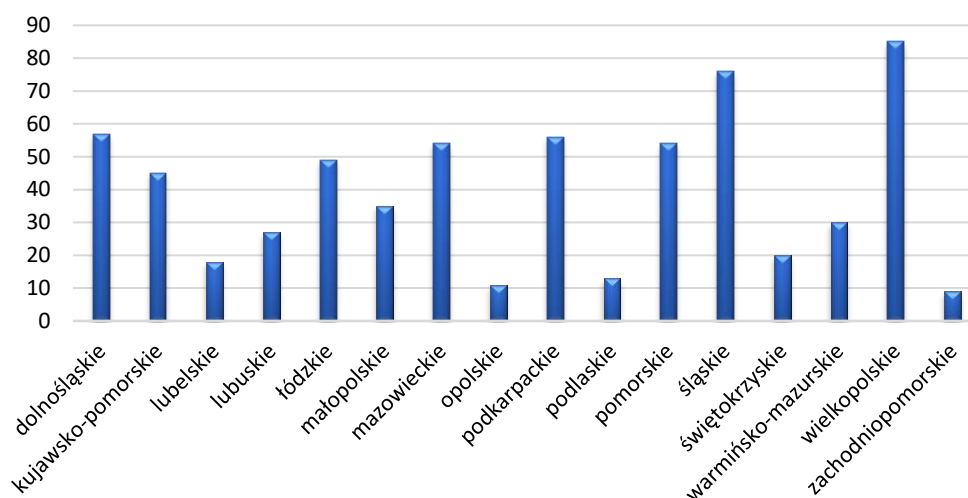
Otwartym rynkiem pracy kieruje zasada konkurencyjności i zasada wydajności pracy. Każda firma chce mieć jak najlepsze wyniki i jak najwyższe dochody, a może to osiągnąć mając dobrych pracowników. Otwarty rynek pracy oferuje również zwykle możliwość osiągania wyższych zarobków, większy wybór stanowisk i firm, a także znacznie zwiększa szansę awansu niepełnosprawnych pracowników. Zatrudniona osoba z niepełnosprawnością ma do wykonania te same zadania, co jego sprawni koledzy, podobny zakres obowiązków i korzysta dokładnie z tych samych możliwości rozwoju zawodowego. Nie oznacza to jednak, że stanowisko w danym zakładzie pracy musi wyglądać identycznie, jak wszystkie te, które się tam znajdują. Powinno ono bowiem być dostosowane do indywidualnych potrzeb osób z orzeczonym stopniem niepełnosprawności, co z kolei daje im możliwość bycia konkurencyjnymi współpracownikami.

Tymczasem rynek chroniony tworzą zakłady pracy chronionej (ZPCh), które stwarzają warunki do zatrudniania osób z niepełnosprawnościami, zwłaszcza o znacznie ograniczonej zdolności do pracy. Ich celem jest stworzenie osobom z niepełnosprawnościami warunków do pracy zarobkowej, niektóre też stawiają sobie za cel przygotowanie pracowników do pracy na otwartym rynku i ich przejęcie do zwykłych zakładów pracy. Większość pracowników ZPCh zatrudnionych jest na podstawie umowy o pracę, mają oni te same prawa, obowiązki i przywileje, co pracownicy pełnosprawni w zwykłych zakładach pracy. Specyfika tych zakładów polega na:

- zapewnieniu odpowiedniej opieki medycznej, rehabilitacyjnej i socjalnej,
- przystosowaniu stanowisk i miejsc pracy do potrzeb zatrudnionych na nich osób z niepełnosprawnościami,
- odpowiednio dobranym profilu i technologii produkcji lub usług.

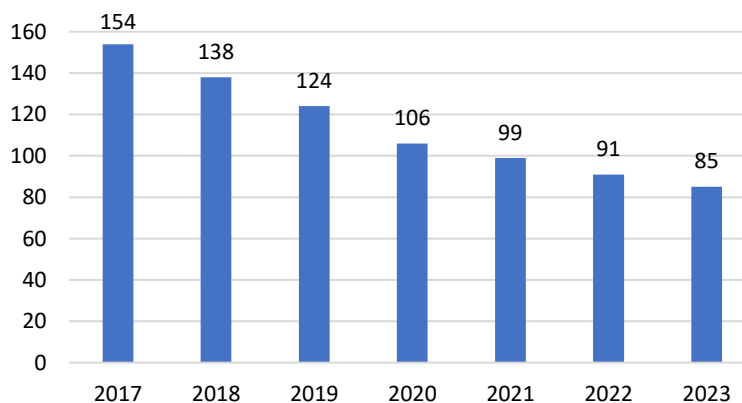
Głównym celem ich działania jest więc nie tylko wypracowanie zysku, ale także aktywizacja zawodowa i społeczna osób, które ze względu na swoją niepełnosprawność nie byłyby w stanie poradzić sobie same na otwartym rynku pracy. Niewątpliwie zatem istnienie ZPCh jest korzystne dla osób z niepełnosprawnościami.

Zakłady pracy chronionej wg stanu na koniec 2023 roku

Jak wynika z dostępnych danych na koniec 2023 r. w Wielkopolsce istniało 85 zakładów pracy chronionej zatrudniających 7 432 osoby z niepełnosprawnościami, tj. 75,4% ogółu zatrudnionych w ZPCh, a zarazem ok. 18% ogółu Wielkopolan posiadających stopień niepełnosprawności. Niestety liczba ZPCh, pomimo realizowania solidarnościowego wymiaru ekonomii społecznej, na przestrzeni zaledwie 7 lat spadła w Wielkopolsce dwukrotnie, tak samo jak liczba ich pracowników (na koniec 2017 roku 154 ZPCh zatrudniały 14 263 osoby z niepełnosprawnościami). Wraz z ZPCh bezpowrotnie znikają więc bezpieczne i trwałe miejsca pracy dla osób z niepełnosprawnościami.

Liczba zakładów pracy chronionej w Wielkopolsce w latach 2017-2023

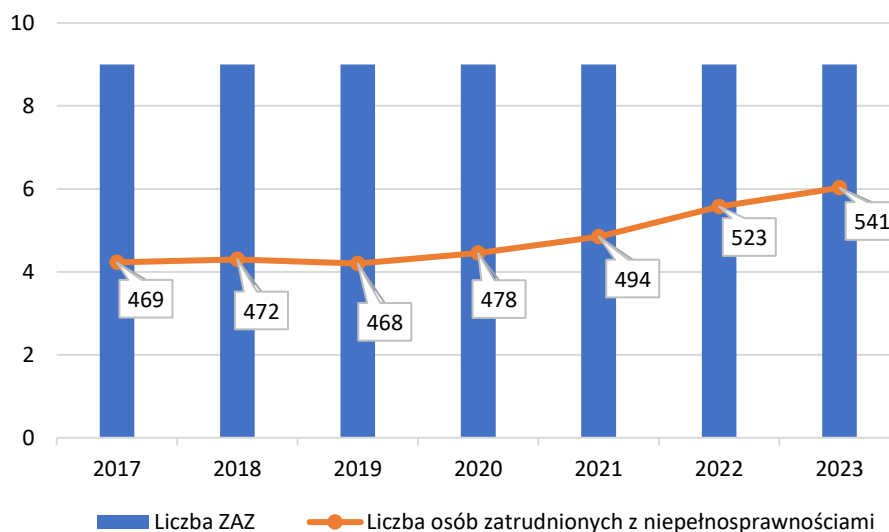
Obok ZPCh funkcjonują zakłady aktywności zawodowej (ZAZ), których główną misją jest rehabilitacja społeczna oraz aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami ze znaczną i umiarkowaną niepełnosprawnością, ze szczególnym uwzględnieniem osób z upośledzeniem umysłowym i chorych psychicznie. Założone cele realizują m.in. poprzez:

- prowadzenie działalności gospodarczej,
- zróżnicowane szkolenia zawodowe dla pracowników z niepełnosprawnością,
- doradztwo zawodowe,
- wsparcie pracownika socjalnego w rozwiązywaniu problemów życia codziennego,
- kompleksowo wyposażoną salę rehabilitacyjną,
- organizowanie imprez integrujących.

ZAZ odgrywają ważną rolę w zatrudnianiu osób z niepełnosprawnościami, umożliwiając im pełne zaangażowanie w życie zawodowe i społeczne. Osoby te mają możliwość podjęcia zatrudnienia dostosowanego do ich rzeczywistych potrzeb.

W Wielkopolsce wg stanu na koniec 2023 roku funkcjonowało 9 ZAZ zatrudniających 541 osób z niepełnosprawnościami. Liczba ZAZ na przestrzeni 7 lat nie zmieniła się, a co istotne zwiększyło się w nich zatrudnienie o 72 osoby. Udział osób z niepełnosprawnościami w zatrudnieniu ogółem w ZAZ wyniósł 76,9%.

Zatrudnienie w zakładach aktywności zawodowej w Wielkopolsce w latach 2017-2023

Równie ważnymi placówkami stwarzającymi osobom z niepełnosprawnościami, niezdolnym do podjęcia pracy, możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywrócenia umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia są warsztaty terapii zajęciowej (WTZ). W ramach warsztatów rozwija się:

- umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej,
- psychofizyczne sprawności oraz podstawowe i specjalistyczne umiejętności zawodowe, umożliwiające uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy.

W Wielkopolsce w 2023 roku funkcjonowało 89 WTZ, które objęły swoim działaniem ponad 3 tys. osób z niepełnosprawnościami. Liczba WTZ, jak i ich uczestników, na przestrzeni ostatnich lat kształtowała się na podobnym poziomie.

Osoby z niepełnosprawnościami, w porównaniu do osób pełnosprawnych, napotykają szereg trudności na rynku pracy, zwłaszcza na etapie poszukiwania pracy i adaptacji w nowym miejscu pracy. Dużym ograniczeniem jest niedostosowanie miejsc pracy do ich potrzeb, bariery architektoniczne czy transportowe. Problem też stanowią stereotypy i uprzedzenia po stronie pracodawców. Zgodnie z obiegowymi opiniami osoby z niepełnosprawnościami są znacznie mniej wydajne w pracy niż osoby sprawne, są też często mniej samodzielne i wymagają pomocy innych. Część pracodawców obawia się wysokiej absencji związanej ze stanem zdrowia czy z niepełnosprawnościami. Ponadto pracodawcy niechętnie zatrudniają osoby z niepełnosprawnościami, zwłaszcza starsze, mimo iż takie zatrudnienie daje pracodawcom szereg korzyści, do których należy zmniejszenie obowiązującej składki na PFRON lub zwolnienie z jej opłacania (przy odpowiednim poziomie zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami) oraz możliwości uzyskania dofinansowania do wynagrodzeń lub dostosowania stanowiska pracy czy też refundacji kosztów jego wyposażenia. Niemniej, wielu

pracodawców nie jest świadomych tych korzyści lub nie chce podejmować związanych z tym formalności.

Finansowaniem działań wspierających pracodawców, jak i same osoby z niepełnosprawnościami, zajmuje się Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Funkcjonujący na podstawie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych został powołany w celu pomocy osobom z niepełnosprawnościami na różnych płaszczyznach. Jego działania mają służyć poprawie jakości ich życia poprzez realizację różnych projektów, programów i indywidualnych konsultacji z tymi osobami.

W minionych latach PFRON odgrywał kluczową rolę w realizacji programów na rzecz aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami, a strategicznym dokumentem, który promował aktywizację ww. osób był Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia (KPDZ). Na jego podstawie realizowane były programy umożliwiające zdobycie pracy lub jej utrzymanie. Również w Wielkopolsce implementowano lokalne projekty zgodne z tym planem, w ramach których osoby z niepełnosprawnościami mogły korzystać z doradztwa zawodowego, szkoleń czy staży.

Działania Funduszu obejmowały szereg projektów i programów, m.in. takich jak:

- **„Aktywny Samorząd”**, który miał na celu wspieranie osób z niepełnosprawnościami w procesie podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz umożliwienie im zdobycia zatrudnienia i składał się z dwóch modułów, tj. pomocy w zakupie sprzętu rehabilitacyjnego, likwidacji barier architektonicznych oraz zakupie specjalistycznego sprzętu, który umożliwiał lepsze funkcjonowanie w pracy oraz wsparcia edukacyjnego, takiego jak finansowanie studiów wyższych, kursów zawodowych i szkoleń podnoszących kwalifikacje,
- **„Program wyrównywania różnic między regionami”**, którego celem było zwiększenie dostępności do zatrudnienia oraz rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami w regionach, które mają trudniejszy dostęp do takich usług. W Wielkopolsce program był wykorzystywany do finansowania infrastruktury ułatwiającej zatrudnienie, takich jak przystosowanie miejsc pracy do potrzeb osób z niepełnosprawnościami,
- **„Stabilne zatrudnienie”**, który oferował wsparcie finansowe dla pracodawców zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami, a przedsiębiorcy mogli ubiegać się o dofinansowanie na adaptację stanowisk pracy, zakup niezbędnego sprzętu lub sfinansowanie części kosztów wynagrodzenia,
- **„Samodzielność – Aktywność – Mobilność!”**, który zakładał wzrost niezależności beneficjentów oraz ułatwienie im aktywności społecznej lub zawodowej poprzez zapewnienie dostępu do korzystania z samochodu osobowego,
- **„Absolwent”**, w ramach którego udzielano wsparcia dla niepełnosprawnych absolwentów szkół wyższych w wejściu na rynek pracy.

Wszelkie wsparcie udzielane przez PFRON, mające na celu integrację i aktywizację zawodową osób z niepełnosprawnościami, ma także zachęcać pracodawców do tworzenia równych szans na rynku pracy. Środki finansowe PFRON umożliwiają wsparcie osób z niepełnosprawnościami w procesie aktywizacji, jaką jest rehabilitacja społeczna i zawodowa, a głównym adresatem i wykonawcą zadań z zakresu ww. rehabilitacji jest samorząd powiatowy.

Aktywizacja społeczna ma pomóc w pokonaniu barier architektonicznych, urbanistycznych, transportowych i technicznych. Kształtuje właściwe postawy i zachowania sprzyjające życiu

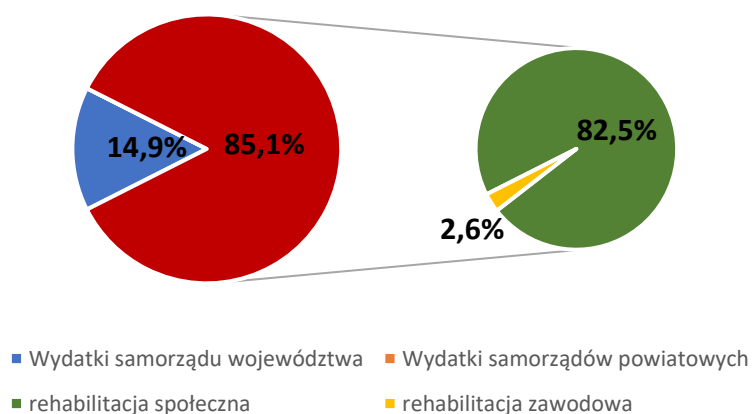
w społeczeństwie. Osoby z niepełnosprawnościami uczestniczące w rehabilitacji społecznej zwiększają swoją samodzielność i podnoszą poczucie własnej wartości, dzięki czemu łatwiej im poradzić sobie z trudnościami dnia codziennego. Poza tym forma takiej aktywizacji przygotowuje ich do podjęcia zatrudnienia.

Natomiast aktywizacja zawodowa, która odbywa się poprzez rehabilitację zawodową, ułatwia osobom z niepełnosprawnościami zdobycie i zachowanie odpowiedniego zatrudnienia, a także umożliwia rozwój poprzez poradnictwo zawodowe czy też szkolenia.

W 2023 roku PFRON rozdysponował na finansowanie zadań wspierających zatrudnienie i przeciwdziałanie bezrobociu osób z niepełnosprawnościami realizowanych przez samorząd województwa oraz samorządy powiatowe w Wielkopolsce środki wg algorytmu w wysokości 179 459 278 zł², w tym:

- dla samorządu województwa: 26 818 336 zł,
- dla samorządów powiatowych: 152 640 942 zł, które przeznaczyły:
 - na rehabilitację społeczną: 147 976 832 zł,
 - na rehabilitację zawodową: 4 664 110 zł.

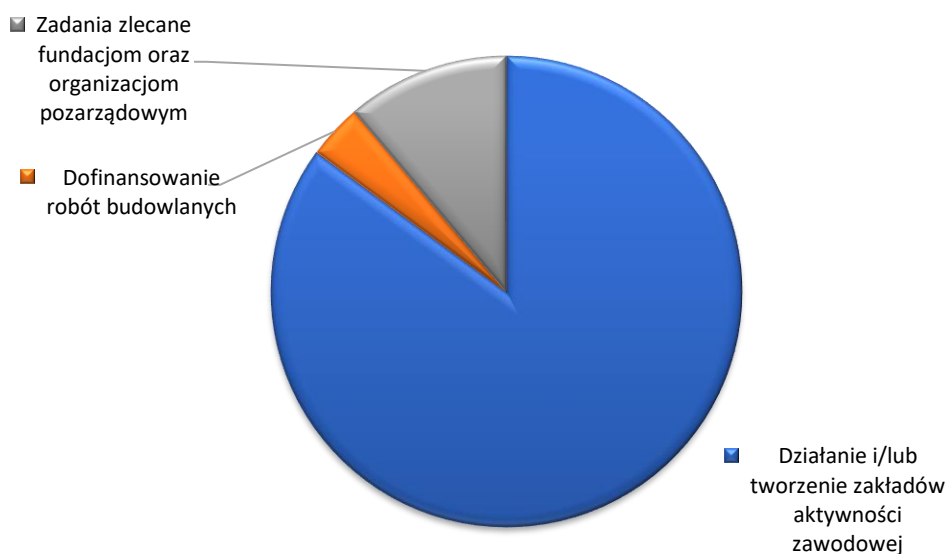
Środki PFRON przeznaczone na realizację zadań przez samorząd województwa oraz samorządy powiatowe w Wielkopolsce w 2023 roku

Samorząd województwa w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami realizował zadania w zakresie działania i/lub tworzenia zakładów aktywności zawodowej, dofinansowywał roboty budowlane dotyczące obiektów służących rehabilitacji, w związku z potrzebami osób z niepełnosprawnościami oraz zlecał zadania fundacjom oraz organizacjom pozarządowym na np.: organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów, warsztatów czy też świadczenie usług wspierających, które mają na celu umożliwienie lub wspomaganie niezależnego życia osób z niepełnosprawnościami.

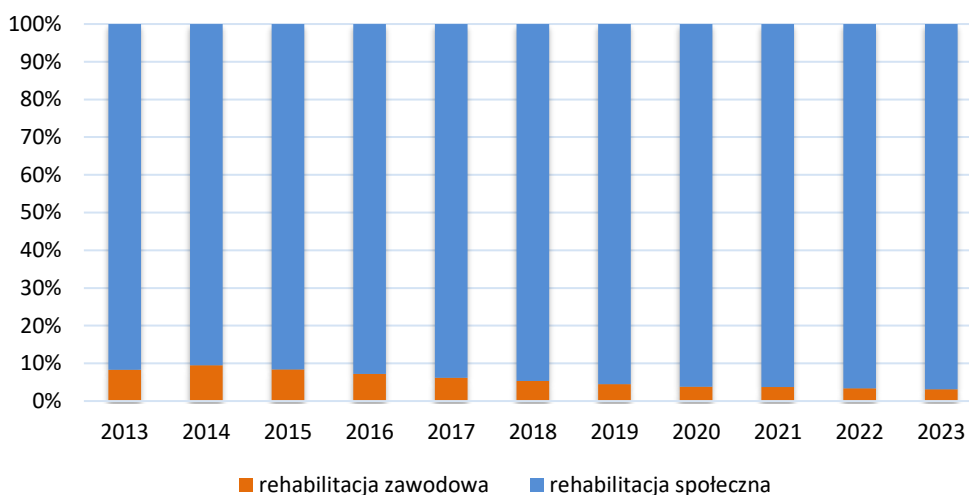
² Kwota nie zawiera kosztów obsługi realizowanych zadań

Struktura wydatków samorządu województwa wielkopolskiego na rehabilitację zawodową i społeczną osób z niepełnosprawnościami ze środków PFRON w 2023 roku

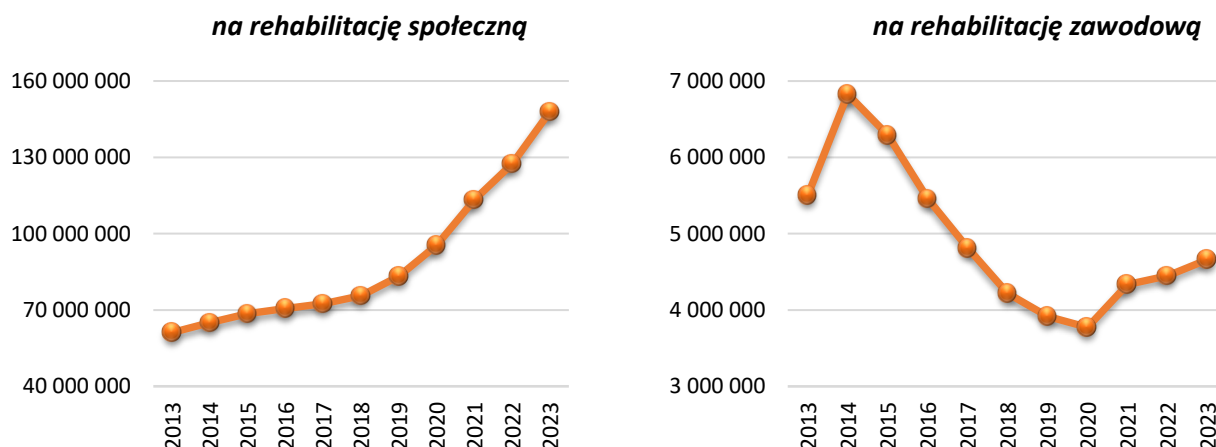
Kluczowymi odbiorcami środków PFRON są samorządy powiatowe, które chętnie przeznaczają ww. finanse na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

Środki PFRON przeznaczone na realizację zadań przez samorządy powiatowe w Wielkopolsce w latach 2013-2023

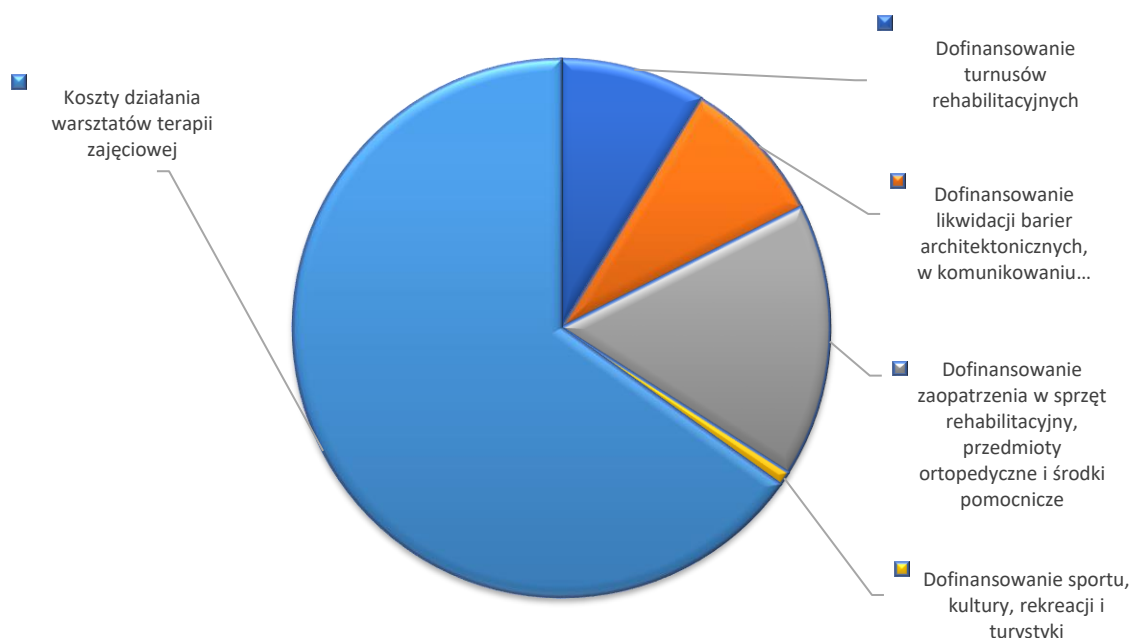
W Wielkopolsce wg BAEL na koniec 2023 r. tylko 15,1% populacji osób z niepełnosprawnościami była aktywna zawodowo, w tym 0,7% stanowiły osoby bezrobotne. Pozostałe osoby z niepełnosprawnościami przeszły do bierności zawodowej, dlatego nie dziwi fakt, że większość (corocznie ponad 90%) środków przekazywanych z PFRON na aktywizację tej populacji, samorządy powiatowe przeznaczają na aktywizację społeczną, a nie na zawodową. Można jednak mieć nadzieję, że wsparcie społeczne tej grupy, między innymi poprzez poprawę jej warunków życia (poprawa warunków socjalnych, wyposażenie w odpowiedni sprzęt polepszający warunki funkcjonowania tych osób w społeczeństwie) i dostępu do urzędów, instytucji i usług (likwidacja barier architektonicznych) będzie miało w przyszłości coraz większy, „pośredni” wpływ na jej możliwości podjęcia aktywności zawodowej.

Wydatki samorządów powiatowych w Wielkopolsce ze środków PFRON w latach 2013-2023

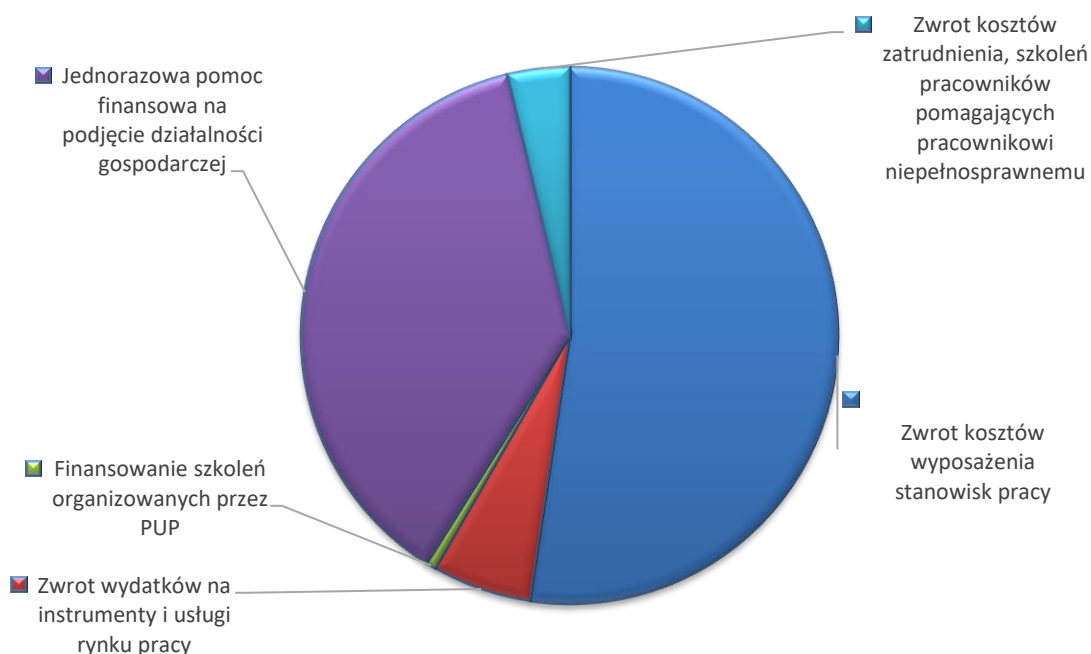
Uwagę zwraca fakt, że znaczną część środków pozyskanych z PFRON, samorzady powiatowe w ramach rehabilitacji społecznej przeznaczają na tworzenie i funkcjonowanie WTZ. Często przyczyną długotrwałego uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami w zajęciach prowadzonych przez WTZ, jest brak miejsc w zakładach aktywności zawodowej lub w ośrodkach wsparcia dla osób nierokujących postępów w rehabilitacji.

Struktura wydatków samorządów powiatowych na rehabilitację społeczną osób z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce ze środków PFRON w 2023 roku

Biorąc pod uwagę środki przeznaczane na rehabilitację zawodową w ich strukturze corocznie zdecydowanie dominują środki przeznaczone na zwrot kosztów wyposażenia stanowisk pracy (od 58% w 2013 r. do 52% ogółu wydatków w 2023 r.) oraz dofinansowania podjęcia działalności gospodarczej (od 30% w 2021 r. do 37% ogółu wydatków w 2023 r.).

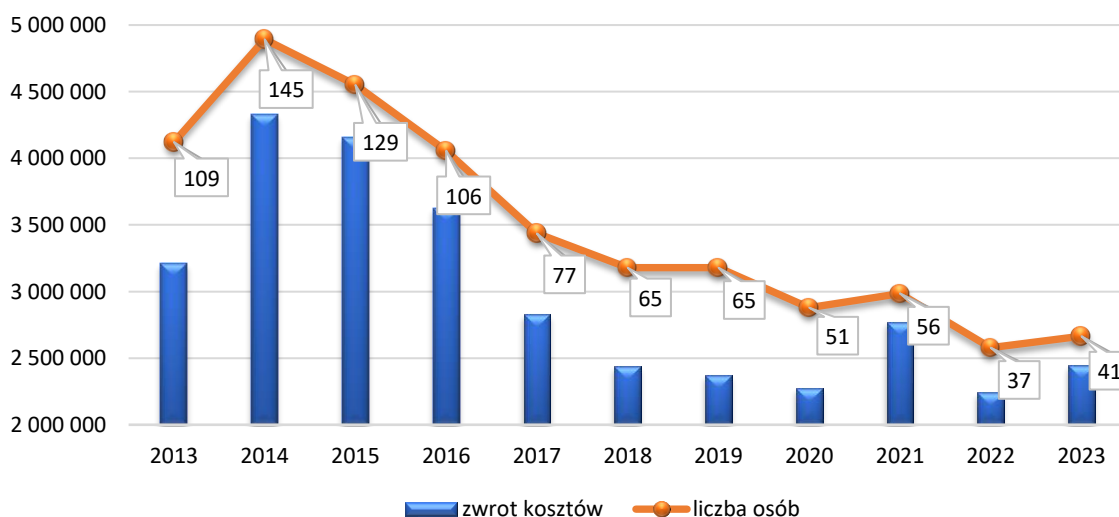
Struktura wydatków samorządów powiatowych na rehabilitację zawodową osób z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce ze środków PFRON w 2023 roku

Na tle województwa szczególnie wyróżniał się powiat pilski, który wydatkował 21% ogółu środków przeznaczonych w województwie na rehabilitację zawodową, w tym 41% swoich środków przeznaczył na finansowanie kosztów wyposażenia stanowisk pracy. W dalszej kolejności plasują się powiat ostrowski – 11% ogółu środków, słupecki – 8%, m. Poznań – 7% oraz powiat szamotulski – 6%. Niestety 6 powiatów w 2023 r. nie przeznaczyło żadnych środków PFRON na rehabilitację zawodową osób z niepełnosprawnościami, kierując wszystkie przyznane finanse na rehabilitację społeczną tej grupy osób.

Najczęstszą formą wsparcia pracodawców środkami PFRON jest zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy, które przysługuje pracodawcy w wysokości do 15-krotnego przeciętnego wynagrodzenia.

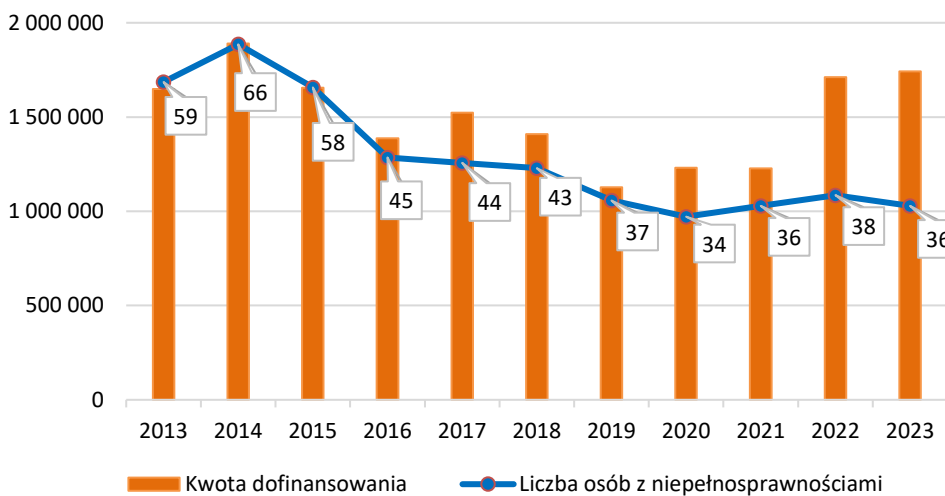
Zwrot kosztów i liczba utworzonych w ramach wyposażenia stanowisk pracy dla osób z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce ze środków PFRON w latach 2013-2023

Pomimo tego, że w ramach ww. instrumentu pracodawcy mogą otrzymać środki w wysokości (aktualnie) ok. 120 tys. zł, na przestrzeni ostatnich lat zauważalny jest około trzykrotny spadek liczby tworzonych stanowisk pracy.

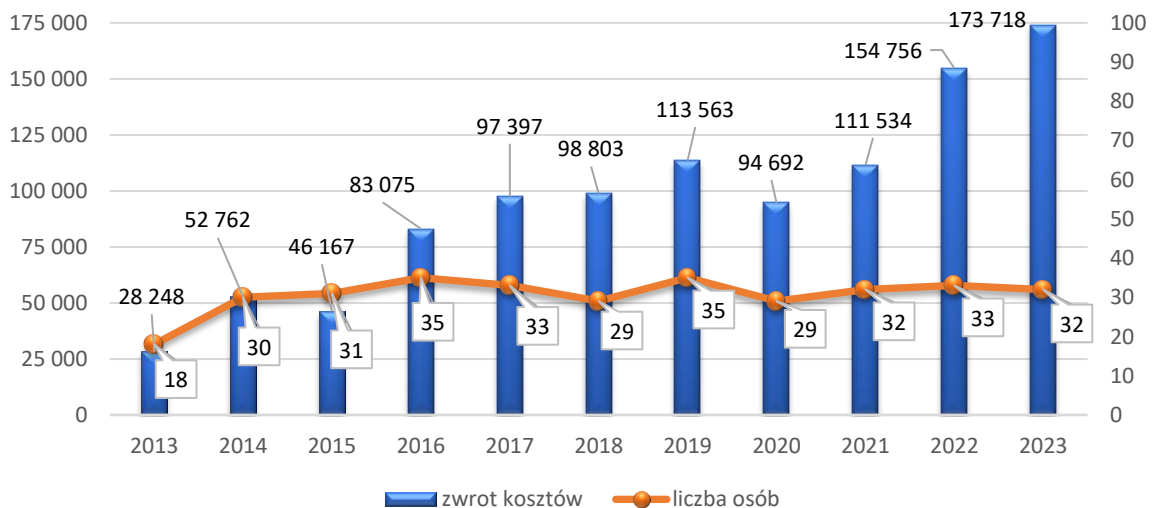
Poza wsparciem pracodawców w zakresie finansowania kosztów wyposażenia stanowisk pracy powiaty przeznaczają środki PFRON na jednorazowe dofinansowania rozpoczęcia działalności gospodarczej, celem bezpośredniego wsparcia osób z niepełnosprawnościami umożliwiając im podjęcie samozatrudnienia.

Jednorazowe dofinansowanie rozpoczęcia działalności gospodarczej osób z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce ze środków PFRON w latach 2013-2023

Na uwagę zasługuje większe zainteresowanie wykorzystaniem środków PFRON przez pracodawców na zatrudnienie pracowników pomagających pracownikowi z niepełnosprawnościami w pracy lub kosztów szkolenia tych pracowników, w zakresie czynności ułatwiających komunikowanie się z otoczeniem, a także czynności niemożliwych lub trudnych do samodzielnego wykonania przez pracownika z niepełnosprawnościami na stanowisku pracy.

Zatrudnienie pracowników pomagających pracownikowi z niepełnosprawnościami w pracy lub szkolenie tych pracowników w Wielkopolsce ze środków PFRON w latach 2013-2023

Na przestrzeni 10 lat prawie dwukrotny wzrost zatrudnionych pracowników pomagających pracownikom z niepełnosprawnościami i jednocześnie trzykrotny spadek tworzonych stanowisk pracy dla osób z niepełnosprawnościami wskazuje, że pracodawcy pomimo licznych korzyści nie chcą zatrudniać osób z niepełnosprawnościami i wykazują zainteresowanie zatrudnieniem pełnosprawnych pracowników.

Poza ww. formami wsparcia pracodawców zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami, bądź bezpośrednio wspierających niepełnosprawnych, jest miesięczne dofinansowanie do wynagrodzenia pracownika niepełnosprawnego, które przysługuje w kwocie:

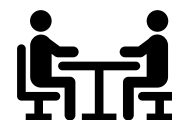
- 2 400 zł – w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności lub 3 600 zł w odniesieniu do tych osób, którym jednocześnie orzeczono chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe, całościowe zaburzenia rozwojowe lub epilepsję oraz niewidomych,
- 1 350 zł – w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności lub 2 250 zł w odniesieniu do tych osób, którym jednocześnie orzeczono chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe, całościowe zaburzenia rozwojowe lub epilepsję oraz niewidomych,
- 500 zł – w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do lekkiego stopnia niepełnosprawności lub 1 100 zł w odniesieniu do tych osób, którym jednocześnie orzeczono chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe, całościowe zaburzenia rozwojowe lub epilepsję oraz niewidomych.

W ostatnich latach, wraz ze wzrostem wynagrodzenia minimalnego, kwota dofinansowania była podwyższana. Aktualne kwoty dofinansowań obowiązują od 1 stycznia 2023 r., a przed 2023 rokiem podwyżka miała miejsce w kwietniu 2020 roku, co miało związek z wprowadzeniem *Tarczy antykryzysowej* po wybuchu pandemii. Przedtem kwoty te przez kilka lat nie były podwyższane, gdyż obowiązywały od kwietnia 2014 roku.

Od wielu lat postuluje się konieczność wprowadzenia rozwiązania, które wpływałoby na wysokość dofinansowania tak, aby wsparcie to elastycznie reagowało na zmieniające się warunki rynkowe i było zawsze tak samo motywujące i atrakcyjne dla pracodawców. Należy bowiem mieć na uwadze stale rosnące koszty pracy. To właśnie przez wzrost kosztów zatrudnienia pracownika z niepełnosprawnością coraz mniej pracodawców decyduje się na zatrudnienie takiej osoby. Wyższe dofinansowanie z pewnością mogłoby zmienić tę sytuację.

Zauważyć można, że wielkopolscy pracodawcy mają wiele zachęt finansowych, dzięki którym mogą wspierać osoby z niepełnosprawnościami w podejmowaniu lub utrzymywaniu zatrudnienia. Jednakże, pomimo sporych możliwości, liczba zatrudnionych osób z tej grupy rokrocznie maleje.

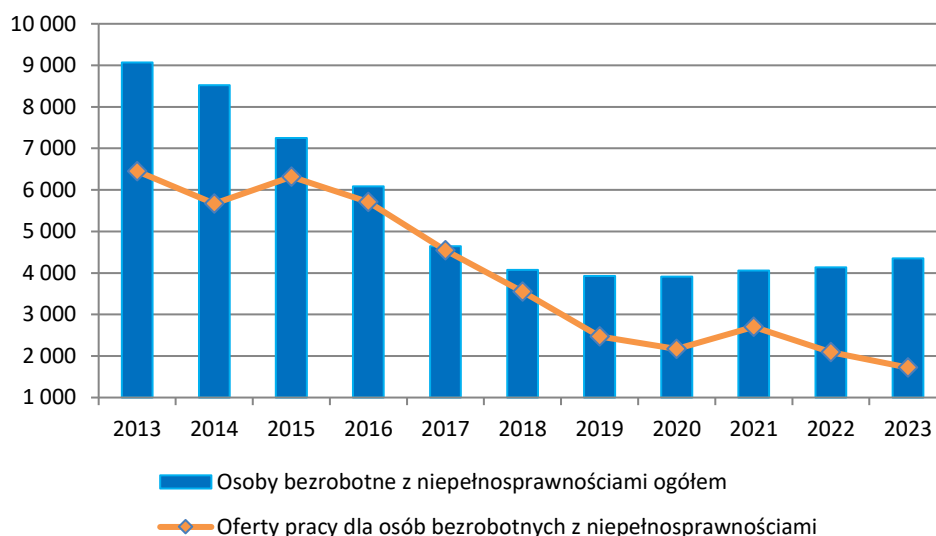
Odzwierciedleniem mniejszego zainteresowania zatrudnieniem osób z niepełnosprawnościami jest liczba ofert wpływających do urzędów pracy. Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się, że osoby z niepełnosprawnościami miały do dyspozycji coraz mniej ofert pracy.

O ile w latach 2015-2017 liczba ofert spadała adekwatnie do liczby jej adresatów, to od 2018 roku zaczęła się zmniejszać znacznie szybciej. Tylko w ciągu trzech lat, tj. od 2021 r. do 2023 r. liczba ofert pracy dla osób z niepełnosprawnościami wynosiła: w 2021 r. – 2 699 ofert, w 2022 r. – 2 095 ofert i w 2023 r. – 1 721 ofert, odzwierciedlając tym samym tendencje widoczne w tym okresie odnośnie ogólnej liczby ofert będących w dyspozycji urzędów pracy województwa wielkopolskiego (odpowiednio w 2021 r. – 106 879 ofert, w 2022 r. – 76 925 ofert i 2023 r. – 61 358 ofert).

W związku z malejącą liczbą zakładów pracy chronionej, które dotychczas zapewniały największą ilość ofert pracy dla osób z największymi problemami zdrowotnymi, w powiatowych urzędach pracy rejestrowało się coraz więcej osób posiadających umiarkowany lub znaczny stopień niepełnosprawności. Zatem zwiększaniu się liczby osób z niepełnosprawnościami w rejestrach wielkopolskich urzędów pracy (wzrost o 7.1 p. p. w ciągu trzech monitorowanych lat) odpowiadało znacznie większe, w odniesieniu do skali zjawiska, zmniejszanie się liczby ofert pracy dla tych osób (spadek o 36,2 p. p), co z pewnością w istotny sposób wpłynęło na efektywność działań prozatrudnieniowych urzędów pracy Wielkopolski.

Oferty pracy dla osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce w latach 2013-2023

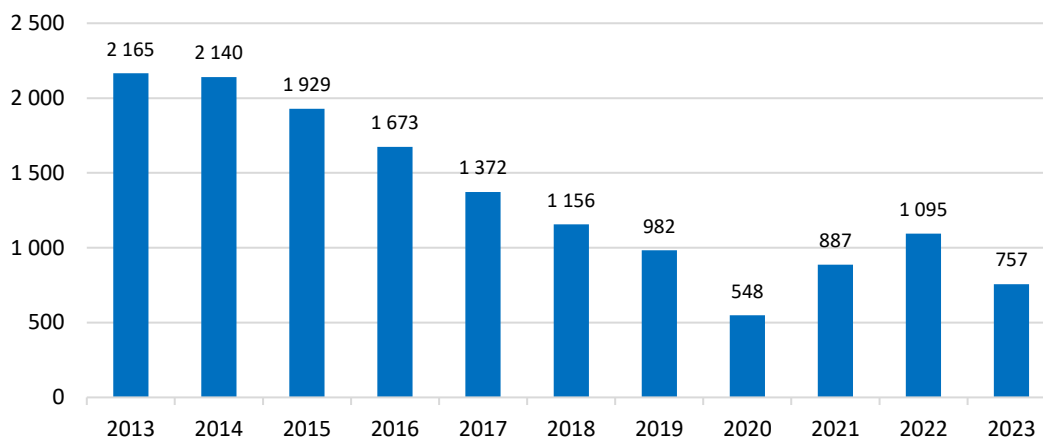

Aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami należy więc niewątpliwie do zadań o szczególnym charakterze. Praca jest dla tych osób nie tylko źródłem utrzymania i zapewnieniem warunków do życia, ale również formą rehabilitacji i możliwością integracji społecznej. Włączanie osób z niepełnosprawnościami w rynek pracy jest procesem wymagającym zaangażowania instytucji statutowo odpowiedzialnych za wspieranie tej grupy osób, organizacji pozarządowych działających w tym obszarze, instytucji rynku pracy, jak i samych osób z niepełnosprawnościami.

Służby poradnicze powiatowych urzędów pracy w procesie aktywizacji osób z niepełnosprawnościami w dużym stopniu posilkowały się ustawowymi instrumentami rynku pracy, takimi jak: szkolenia zawodowe, staże zawodowe, środki na podejmowanie własnej działalności gospodarczej, refundacja kosztów wyposażenia/doposażenia stanowiska pracy, prace interwencyjne, roboty publiczne oraz prace społecznie użyteczne.

Formy te każdego roku zapewniały aktywizację „ku zatrudnieniu” znacznej liczby zarejestrowanych osób z niepełnosprawnościami. Na przestrzeni ostatniej dekady obserwowano jednak stopniowe zmniejszanie się tej liczby, wraz ze zmniejszaniem się wielkości opisujących bezrobocie rejestrowane, a apogeum tego procesu zanotowano w roku 2020, z powodu trudności w działaniu urzędów w związku z pandemią Covid-19. W kolejnym roku aktywizacja wzrosła. Jednakże rok 2023 przyniósł zahamowanie tej tendencji.

**Osoby bezrobotne z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce
skierowane do udziału w aktywnych formach przez powiatowe urzędy pracy
w latach 2013-2023**

Największym powodzeniem cieszyły się staże. Staż zawodowy to forma aktywizacji, która daje możliwość nabycia umiejętności praktycznych do wykonywania pracy bez nawiązywania stosunku pracy, stanowi jednak szansę na zdobycie doświadczenia zawodowego, zwiększającego możliwości zdobycia zatrudnienia. Od 2013 r. do 2017 r. tę formę aktywizacji stosowano u co trzeciej osoby z niepełnosprawnościami, a od roku 2018 obejmowano nią co czwartą taką osobę. Ponadto wiele osób uczestniczyło w szkoleniach pozwalających uzyskać nowe lub podnieść posiadane kwalifikacje zawodowe, czy też nabyć kompetencje społeczne lub umiejętności ułatwiające powrót lub wejście na rynek pracy.

Corocznie blisko 100 osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami z sukcesem zabiegało o jednorazowe środki przeznaczone na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej.

Powodzeniem wśród pracodawców nieodmiennie cieszyła się refundacja kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowisk pracy – co roku dzięki tej formie zatrudnienie podejmowało ponad stu przedstawicieli grupy bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami. Poza tym od lat urzędy powiększały „zatrudnialność” również poprzez uruchamianie prac interwencyjnych czy robót publicznych (finansowanych lub dofinansowywanych ze środków samorządu terytorialnego, budżetu państwa, funduszy celowych, organizacji pozarządowych, spółek wodnych i ich związków). Na początku ostatniej dekady uruchamiano częściej roboty publiczne, natomiast pięć ostatnich lat przyniosło większe wykorzystanie w aktywizacji prac interwencyjnych.

Narzędziem aktywizacji premującym aktywność osoby bezrobotnej w procesie poszukiwania zatrudnienia jest bon zatrudnieniowy, przyznawany na wniosek bezrobotnego w wieku do 30 roku życia, który znalazł pracodawcę chętnego go zatrudnić. Stanowi on gwarancję zrefundowania pracodawcy części kosztów wynagrodzenia i składek na ubezpieczenia społeczne w związku z zatrudnieniem bezrobotnego posiadacza bonu. Na przestrzeni analizowanej dekady skorzystały z tej formy aktywizacji nieliczne osoby z niepełnosprawnościami, jednakże to wymagające większego zaangażowania narzędzie również było wykorzystywane.

Osoby bezrobotne z niepełnosprawnościami, bez prawa do zasiłku, korzystające ze świadczeń pomocy społecznej były kierowane do wykonywania prac społecznie użytecznych, które odbywały się w miejscu zamieszkania lub pobytu, w wymiarze 10 godzin tygodniowo, a niektóre z nich wykonywały

te prace w ramach uczestnictwa w Programie Aktywizacja i Integracja (PAI). Były to w znacznej większości prace proste lub pomocnicze. Osoby takie często realizowały również indywidualny program zatrudnienia socjalnego lub podpisywały kontrakt socjalny.

**Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami
zarejestrowanych w urzędach pracy województwa wielkopolskiego w latach 2013-2023**

Lp.	Forma aktywizacji	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1.	Szkolenia	547	487	307	189	195	210	185	60	196	341	92
1a.	w tym bon szkoleniowy	0	0	9	5	16	5	5	4	7	13	1
2.	Staż	909	924	695	619	470	336	294	174	256	292	202
2a.	w tym bon stażowy	0	0	16	5	3	3	1	0	2	1	1
3.	Prace interwencyjne	78	53	106	85	69	63	73	33	64	76	78
4.	Roboty publiczne	128	127	163	134	113	80	65	38	47	59	53
5.	Jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej	116	167	128	109	97	115	96	62	88	92	72
6.	Refundacja kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy	156	199	246	246	190	151	117	77	114	110	109
7.	Dofinansowanie wynagrodzenia za zatrudnienie skierowanego bezrobotnego powyżej 50 r.ż.	0	0	28	37	30	21	14	8	16	8	14
8.	Prace społecznie użyteczne	166	139	209	158	137	114	95	56	65	79	74
8a.	w tym Program Aktywizacja i Integracja	0	0	68	37	37	31	10	1	7	2	1
9.	Inne formy aktywizacji *	65	44	47	96	71	66	43	40	41	38	63
województwo wielkopolskie		2 165	2 140	1 929	1 673	1 372	1 156	982	548	887	1 095	757

* bon na zasiedlenie, bon zatrudnieniowy, refundacja składki ZUS, realizacja indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego lub podpisania kontraktu socjalnego

Wydawać by się mogło, że liczby opisujące aktywizację osób z niepełnosprawnościami nie są wysokie, mają one jednak inny wymiar niż pomoc w zatrudnianiu osób pełnosprawnych, ze względu na trudności, jakie każdorazowo wiążą się z dostosowaniem wzajemnych oczekiwań potencjalnych pracowników, posiadających różnorodne ograniczenia zdrowotne oraz pracodawców, których celem głównym jest wypracowanie jak największego zysku przez prowadzone przez siebie firmy.

Wnioski i rekomendacje

Dane demograficzne na temat liczebności osób z niepełnosprawnościami oraz ich zatrudnienia znajdują odbicie w wielkościach opisujących bezrobocie rejestrowane dotyczące tej populacji. Wzrost liczby osób z niepełnosprawnościami i spadek ich zatrudnienia przekłada się na wzrost liczebności tej grupy w rejestrach urzędów pracy.

Udział osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie osób bezrobotnych zarejestrowanych w polskich urzędach pracy od 2014 roku nie był niższy niż 6% i z roku na rok systematycznie wzrastał, żeby na koniec 2023 r. osiągnąć 7,7%. Jedynie w 2020 r. obserwowano krótkotrwałe przełamanie tego trendu spowodowane epidemią Covid-19 (spadek do 5,3%).

Taki sam trend był charakterystyczny dla bezrobocia rejestrowanego osób z niepełnosprawnościami w Wielkopolsce. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że opisujący je wskaźnik był wyższy (nie niższy niż 7,3% w 2014 r., z przełamaniem w 2020 r. – tj. spadkiem do 6,4%, a następnie nadal rosnący do 9,3% w 2023 r.).

Tendencja ta czyni z osób z niepełnosprawnościami, zarejestrowanych w urzędach pracy Wielkopolski, coraz bardziej zauważalną grupę. Jeżeli dodatkowo uwzględni się 561 osób z niepełnosprawnościami mających w 2023 r. status poszukujących pracy z racji posiadania dochodu (renta z tytułu niezdolności do pracy, renta socjalna czy zasiłek stały z pomocy społecznej), to na koniec badanego roku co dziesiąta osoba bezrobotna zarejestrowana w urzędach pracy województwa wielkopolskiego posiadała orzeczoną niepełnosprawność.

Może to świadczyć o rosnącym zainteresowaniu tej grupy poszukiwaniem zatrudnienia za pośrednictwem wielkopolskich urzędów pracy i o jej coraz większej wiedzy na temat możliwości i skuteczności aktywizacyjnej służb zatrudnienia. Pracownicy powiatowych urzędów pracy obserwują jednak zjawisko powrotów do rejestrów po krótkoterminowym zatrudnieniu ze względu na nieprzedłużanie umów o pracę. Kolejną przyczyną rejestracji mogła być konieczność posiadania statusu bezrobotnego do aplikowania o świadczenia socjalne lub o wsparcie ze środków PFRON.

Osoby bezrobotne z niepełnosprawnościami zarejestrowane w urzędach pracy Wielkopolski to obecnie w większości osoby w wieku 50 plus, długotrwale bezrobotne, z wykształceniem nie wyższym niż zawodowe i z doświadczeniem zawodowym nie większym niż 10 lat. W 2023 r. udział tych grup w ogólnej liczbie osób z niepełnosprawnościami wynosił odpowiednio: 46,2%, 53%, 64% oraz 51,3%.

Na wzrost liczby osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami złożył się między innymi zauważalny wzrost zwolnień przedstawicieli tej grupy z zakładów pracy oraz spadek liczby adresowanych dla niej ofert pracy pozostających w dyspozycji urzędów pracy.

Powyższe dane liczbowe pokazują, że aktywizacja osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami stanowi duże wyzwanie. Skuteczność działań w tym zakresie wymaga dodatkowego uwzględnienia szeregu, charakterystycznych dla tej grupy, ograniczeń, m. in.:

- jej zróżnicowania nie tylko ze względu płeć, wiek, staż pracy i długość okresu przebywania w rejestrach urzędów pracy, ale także na stopień niepełnosprawności (lekki, umiarkowany i znaczny) oraz rodzaj schorzenia, (np. ruchowe, neurologiczne, psychiczne, metaboliczne, wzroku, słuchu. choroby układu oddechowego i krążenia itd.),
- wymogu pracy w warunkach chronionych, często pod opieką osoby drugiej, co jest istotne zwłaszcza przy posiadaniu niepełnosprawności współistniejących i dotyczy przede wszystkim osób posiadających umiarkowany czy znaczny stopień niepełnosprawności,
- bezrobotni z niepełnosprawnościami są nierzadko zaliczani równocześnie do innych grup osób określanych w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy jako osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy, tj. osób do 30 roku życia, w wieku 50 plus, długotrwale bezrobotnych, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, posiadających co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia lub co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia, co często dodatkowo komplikuje ich trudną sytuację na rynku pracy,
- ograniczona oferta zawodowa, pomniejszona o zawody, których wykonywanie wymaga dobrego zdrowia fizycznego i psychicznego,
- świadczenie pracy w zawodach, które osoby z niepełnosprawnościami mogłyby wykonywać, często wymaga dużych środków na dostosowanie stanowisk pracy do rodzajów niepełnosprawności,
- wykonywanie pracy w wielu wypadkach uzależnione jest od likwidacji barier architektonicznych uniemożliwiających dotarcie do miejsca pracy lub jej świadczenie przez osoby z dysfunkcją narządu ruchu, mimo posiadania przez nie wymaganych kompetencji zawodowych,
- pogłębiające się negatywne tendencje dotyczące postaw życiowych przedstawicieli tej grupy klientów, przejawiające się skrajnymi reakcjami świadczącymi o niestabilności emocjonalnej (od izolacji społecznej, lęku, obaw o brak stabilizacji, obniżonej motywacji do podjęcia pracy i podnoszenia kwalifikacji oraz wyuczonej bezradności do roszczeniowości, a nawet zachowań agresywnych).

Polska Organizacja Pracodawców Osób Niepełnosprawnych przeprowadziła w dniach 19.01.2024 r. – 05.02.2024 r. badanie ankietowe opinii i nastrojów panujących wśród pracodawców osób z niepełnosprawnościami. Zdaniem pracodawców głównymi barierami w aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami były: brak chętnych do pracy, niskie lub niedostosowane do potrzeb pracodawców kwalifikacje tych osób, skomplikowane przepisy prawne oraz zbyt niskie wsparcie finansowe. Zdecydowana większość pracodawców wskazywała na konieczność zmian przepisów prawnych w zakresie zwiększania dofinansowania do wynagrodzeń osób z niepełnosprawnościami i powiązanie wysokości wsparcia z warunkami rynkowymi oraz uproszczenie przepisów i ograniczenie biurokracji.

Niełatwo jest przekonać potencjalnych pracodawców zarówno do zatrudnienia osoby z niepełnosprawnościami, jak i do przedłużenia z nią umowy o pracę. Zatrudnienie takie, mimo że wspomagane ze środków Funduszu Pracy, środków unijnych lub z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, często kończy się szybko. Ma na to wpływ fakt, że tacy pracownicy nie zawsze spełniają podstawowe oczekiwania pracodawców. Często np. nie rozumieją oni, z jakimi trudnościami w związku ze swoją niepełnosprawnością muszą się mierzyć osoby z niepełnosprawnościami i zarzucają im, że za wolno, niedokładnie i z częstymi przerwami wykonują swoje zadania, a ich reakcje są nieadekwatne do bodźca, który je wywołuje.

Pracodawcy nie mają zaufania do niepełnosprawnych pracowników także z powodu ich małej dyspozycyjności spowodowanej problemami zdrowotnymi. Obawiają się częstych zwolnień lekarskich i oceniają ich z tego względu jako nieprzewidywalnych, mogących zakłócić bieżące funkcjonowanie firmy. Pracodawcy czują się niekomfortowo, gdyż niejednokrotnie nie mają odwagi stanowczo egzekwować wykonania przez osoby z niepełnosprawnościami przydzielonych im zadań zawodowych, w związku z obawą, że nastąpi wtedy pogorszenie się ich stanu zdrowia, co może mieć wpływ na kondycję finansową firmy. Ponadto w większych zakładach produkcyjnych pracodawcy mają trudności z ułożeniem harmonogramu uwzględniającego skrócony czas pracy do którego są uprawnione osoby z niepełnosprawnością, a ich prawo do dodatkowego 10-dniowego urlopu rehabilitacyjnego też często bywa przeszkodą w dążeniu do zapewnienia ciągłości procesu produkcyjnego.

Przy zatrudnianiu osób z niepełnosprawnościami, tak samo jak w przypadku innych grup osób szukających zatrudnienia, działają prawa rynku. Pracodawcy szukają produktywnej siły roboczej, natomiast osoby z niepełnosprawnościami – jak najkorzystniejszej możliwości zdobycia środków na życie.

Oczywiste jest zatem, że dla pracodawców największą i najskuteczniejszą zachętą do zatrudniania osób z niepełnosprawnościami jest wsparcie finansowe, które w jak największym zakresie pokryje dodatkowe koszty związane z ich zatrudnieniem. Nie można zatem przecenić roli dofinansowania w tym zakresie, zarówno ze środków Funduszu Pracy i funduszy unijnych, jak i z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Problemy osób z niepełnosprawnościami zawsze były dostrzegane na szczeblach rządowym i samorządowym. Osoby z niepełnosprawnościami znajdowały zatrudnienie w spółdzielniach inwalidów zapewniających pracę dostosowaną do rodzaju ich niepełnosprawności. Przełomowym działaniem w tym zakresie było uchwalenie ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, która usankcjonowała utworzenie Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (9 maja 1991 roku, a więc już 33 lata temu). Stopniowo zmieniał się sposób patrzenia na osoby z niepełnosprawnościami. Niegdyś traktowano je wyłącznie jako odbiorców pomocy, dziś powszechne jest przekonanie, że mają prawo samodzielnie kierować swoim losem. Dostrzeżono, że godność i podmiotowość osób z niepełnosprawnościami w życiu publicznym jest podstawą i warunkiem prowadzenia działań w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej.

Cały czas planuje i realizuje się wdrażanie narzędzi mających zagwarantować osobom z niepełnosprawnościami bardziej samodzielne i niezależne funkcjonowanie, które zapewnią również większy komfort życia wszystkim mieszkańcom lokalnych społeczności. Rozpoczęło się uruchamianie projektu „Dostępny Samorząd 2.0”, który będzie realizowany w latach 2024-2028. Trwają prace legislacyjne związane z projektem ustawy o asystencji osobistej, coraz głośniej mówi się także o zapewnieniu osobom na co dzień opiekującym się osobami z niepełnosprawnościami usługi tzw. opieki wytchnieniowej. Trzeba podkreślić, że wdrożenie tych przepisów prawnych zapewniłoby pracę znacznej liczbie osób pełnosprawnych posiadających wiedzę, umiejętności i predyspozycje opiekuńcze. Działania takie powinny być kontynuowane z coraz większą intensywnością.

Aktywność w zakresie zapewnienia skutecznej pomocy osobom z niepełnosprawnościami staje się więc sprawą kluczową, zwłaszcza, że wg prognoz Eurostatu w latach 2020-2029 przewidywane jest skurczenie się rynku pracy o milion pracowników. Należy zatem spodziewać się znacznego niedoboru rąk do pracy. Jednym ze sposobów rozwiązania tego problemu byłaby aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami. Korzyścią z inkluzywnego podejścia do tej grupy osób, i skutecznych prób wykorzystania jej członków dla dobra społeczeństw lokalnych, z całą pewnością byłoby zmniejszenie zagrożenia marginalizacją społeczną i pozytywny wpływ na mentalność jej członków.

Szczególnie istotne wydaje się także efektywne czuwanie przez samorządowe służby zatrudnienia nad wykorzystaniem będących w ich dyspozycji środków finansowych adekwatnie do potrzeb beneficjentów. Zindywidualizowany proces zatrudniania osób z niepełnosprawnościami, czyli odpowiednie skorelowanie oczekiwań pracodawców z indywidualnymi możliwościami potencjalnych pracowników, wymaga szczególnych starań ze strony służb zajmujących się pośrednictwem pracy. Podwyższanie specjalistycznej wiedzy i umiejętności osób zajmujących się tymi działaniami powinno stanowić jeden z priorytetów, realizowanych między innymi poprzez zapewnianie im uczestnictwa w profesjonalnych szkoleniach, co jest szczególnie istotne w związku z faktem, że coraz liczniejsza grupa klientów analizowanej populacji wymaga wsparcia psychologicznego wykraczającego poza standardowe ramy doradztwa zawodowego.

Pomocny może być także, notowany obecnie stosunkowo niski poziom bezrobocia, który z całą pewnością zapewni większe możliwości skupienia się na podwyższeniu jakości i skuteczności działań aktywizacyjnych dla pozostających w rejestrach urzędów pracy osób z niepełnosprawnościami.